

1766 425/1927/6

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VII

БРОЈ 6

ЈУНИ, 1927.

БЕОГРАД

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛИЦА 1/II

1927

САДРЖАЈ:

— »ЕКОНОМИСТ« БРОЈ 6., ЈУНИ 1927 —

РАСПРАВА:

Б. Ђ. Милошевић, О стању домаће стоке у
нашој Краљевини 401

ЧЛАНЦИ:

Д-р Иво Белин, Кредитне теорије Народне
Банке 416
Д. Лапчевић, Шта нам казују јавне продаје? 432
А. Вегнер, Стечајеви у Краљевин С. Х. С. 437
Slavko J. Sirišćević, Pomorska statistika za 1926 442
Rihard Gerson, Nemačka i Jugoslovenski zem-
ljogradnički proizvodi 448
С. Обрадовић, Стање грчке индустрије (сврше-
так) 450

ПРИВРЕД. ХРОНИКА:

Л. Таубер, Из праксе Касационог Суда 464
Г. Кирило, Спољна трговина Совјетске Русије 468
Стање Народне Банке 473

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

Мита Ђ. Николић, »Кукуруз«, приказ од Д.
Лапчевића 475
Д-р Милан З. Вљјин и, »Историја производње
памука у нашим крајевима« 478

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ:

Привредна преса у мају 478

Уредништво и администрација »Економиста« налази се у Коларчевој улици број 1, II спрат (Индустријска Комора).

Претплата на »Економист« износи Дин. 200.— на годину или полугодишње Дин. 100.—. Поједини бројеви 20 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист у пола цене.

Редовни чланови плаћају Дин. 1.000.— једном за свагда. Утемељачи 5000, а добротвори друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство Дин. 250.— годишње. — Излази једанпут месечно најмање у пет штампаних табака.

Претплату на »Економист« примају све поште у Краљевини на чековни рачун Број 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

РАСПРАВА

Б. Ђ. МИЛОШЕВИЋ

О стању домаће стоке у нашој Краљевини

1. Опште напомене

Први попис домаће стоке извршен је код нас у Србији још 1859 год. Резултати овог пописа нису тада објављени но тек доцније, када је после седам година био извршен и други попис. Овај је извршен упоредо са пописом становништва крајем 1866 год. посредством полицијских и општинских власти. Резултати његови сређени су и објављени упоредно са подацима предходног пописа од 1859 год. у *»Државопису Србије«* — књига V.

Све до 1890 год. дакле, двадесет и четири године није вршен ни један попис домаће стоке, а тада је извршен трећи попис, опет упоредно са пописом становништва. Овај попис извршен је на основу специјалног закона о попису људства и домаће стоке од 5-XII-1890. Четврти, пети и шести извршени су сваке пете године и то : 1895, 1900. и 1905 год. на основу закона о попису људства и домаће стоке од 5-XII.-1890. Крајни резултати ових пописа објављени су у : *»Статистици Краљевине Србије«* и то : за 1890 год. у књ. II ; за 1895 год. у књ. XI ; за 1900 год. у књ. XII, а за 1905 год. само као : *»Предходни резултати.«*

Последњи попис пре рата, по реду седми, извршен је крајем 1910 год. упоредо са пописом становника, а на основу закона о попису становништва и домаће стоке од 28-VIII-1910 год. Крајни резултати овог пописа нису објављени, већ су само објављени: *»Предходни резултати«* и то 1912 год.

Први попис у нашој уједињеној Краљевини, а по реду осми, извршен је на основу Уредбе о попису становништва и домаће

стоке од 31 марта 1920 год. По овој Уредби имало се пописати сво становништво Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на дан 31-XII-1920 год. Истовремено је имала бити пописана и домаћа стока, како се нађе у ноћи између 31-XII-1920 и 1-I-1921 г. По уредби овај попис је имао бити извршен у целој нашој Краљевини до 10-I-1921., али је услед тешкоћа чисто административне природе, извршен тек 31-I-1921 год.

Сада су подаци овог пописа сређени и за кратко време биће и објављени, јер је Дирекција државне Статистике при Министарству Социјалне Политике успела, да крајње резултате дефинитивно разради и оштампа.

Пре но што би прешли на разматрање ових крајњих резултата последњег пописа, потребно је да видимо начин самог пописа 1921 год. Овај последњи попис извршен је слично извршењу пописа крајем 1910 год. у Краљевини Србији, само са незнатним изменама. Пописна листа за домаћинство остала је у примени и код овог пописа, али је поред ње заведено т. зв. *»листа за пребројавање«* и *»завој.«* У примени су била дакле три основна обрасца и то : 1) *»Листа за домаћинства«*, 2) *»листа за пребројавање«* и 3) *»Завој.«*

Облик сва три ова обрасца прописан је нарочитим правилима и упутством за извршење пописа. Свима општинским судовима ова су правила испослата. — Нарочити пописивачи, посредством општинских власти обавили су овај попис. Овим пописом уведено је и т. зв. *»прва таблица«* за пребројавање домаће стоке. Овај је образац подешен тако, да кад се у њега унесе садржина сваке поједине пописне листе, за свако домаћинство посебице, добија се број све стоке по врстама, за сваког домаћина посебице. Дакле, *»прва таблица«* у ствари је списак свих домаћина сваког појединог насељеног места, са назначењем, колики је број домаћина имао стоке и које врсте.

Разлози који су руководили Дирекцију Државне Статистике да уведе ове паралелне упитнике, следећи су :

По чл. 8 Зак. о попису становништва и домаће стоке од 28-VIII 1910 г. све су општине дужне да изврше препис својих пописних листа за своју употребу. Овасу преписивања општине вршиле тек пошто је Државна Статистика употребила све податке из пописних листа и вратила их натраг општинама. Како је сре-

Ђивање пописног материјала трајало дуже (овај последњи попис пуних шест година т. ј. 1921-1927) то се увидела потреба, да се за овај попис заведе паралелно пописној листи и листа за пребројавање и т. зв. завој, како би се одмах по извршеном испитивању потпуности и тачности пописног праматеријала, пописне листе могле вратити општинским судовима на употребу.

Други је разлог, што је пописна листа врло неспретна за разраду и прераду пописног праматеријала, те је морала бити последњим пописом замењена индивидуалном листом за пребројавање и завојем.

Трећи је разлог, што се последњим пописом није смело нагло прекинути са системом пописне листе, па прећи на систем индивидуалних листића, јер се сматрало, да би ова — индивидуална карта — за наш народ по селима била довољно неразумљива, те би и сама пописна радња била донекле доведена у питање, нарочито у погледу исцрпности и тачности. —

Што се тиче *»прве таблице«* она је уведена као саставни и нераздвојни део система индивидуалног пребројавања, а тиме је знатно олакшан рад на концентрацији података, пошто ова уредба о попису становништва није предвидела и другу инстанцу — средске пописне одборе — већ су предвиђена само два тела — општински и окружни одбори.

2. Стање домаће стоке

Пописом у 1921 години утврђено је, да у нашој Краљевини има : 1) говеда 4,960.397; коња 1,069.310; свиња 3,373.041; оваца 7,011.204; коза 1,552.759; магараца 84.207; бивола 51.483 и мазги и мула 18.108.

С обзиром на пространство и густину насељености наше Краљевине, домаће стоке било је на 1км²: говеди 19.92; коња 4.29; свиња 13.54; оваца 28.10; коза 6.23; магараца 0.33; бивола 0.20 и мазги 0.07.

На 100 становника долазило је : говеда 41.33; коња 8.89; свиња 28.08; оваца 58.41; коза 12.91; магараца 0.69; бивола 0.42 и мазги 0.15.

Како у овом погледу стојимо упоређујући се са осталим државама, види се из следећих података :

По попису¹⁾ утврђено је да има и то:

Државе	год.	говеда	коња	свиња	оваца	коза
1 Немачка	1925	17,182.724	3,914.820	16,159.766	4,741.897	3,792.429
2 Аустрија	1923	2,162.385	282.651	1,473.219	597.413	382.146
3 Белгија	1925	1,654.767	250.024	1,151.719		
4 Бугарска	1920	1,877.108	398.237	1,089.699	8,922.604	1,331.853
5 Данска	1925	2,758.194	536.335	2,517.087	260.672	26.563
6 Шпанија	1924	3,436.129	634.452	4,159.863	18,459.627	3,803.763
7 Француска	1925	14,372.980	2,880.380	5,792.860	10,537.020	1,377.910
8 Угарска	1925	1,920.026	875.768	2,632.966	1,890.511	59.831
9 Италија	1918	6,239.741	989.786	2,338.926	11,753.910	3,082.558
10 Норвешка	1921	1,150.617	183.887	252.959	1,528.819	275.783
11 Холандија	1921	2,062.771	363.668	1,519.245	668.211	272.298
12 Пољска	1921	8,062.936	3,289.911	5,287.408	2,193.003	
13 Румунија	1925	5,049.078	1,814.804	3,087.869	12,950.212	493.583
14 Шведска	1919	2,550.828	715.681	716.783	1,563.654	133.150
15 Швајцарска	1921	1,425.341	134.147	640.091	245.344	330.048
16 Чехословачка ...	1920	4,376.765	590.687	2,052.687	985.526	1,220.752
17 Наша Краљевина	1921	4,960.397	1,069.310	3,373.041	7,011.204	1,552.759

Како апсолутни бројеви не дају довољно јасан појам о стању домаће стоке, то је потребно, да се види у ком односу стоји број домаће стоке у нашој Краљевини, према броју у осталим Европским државама.

Државе	површ. укупна у км ²	Просечно на 1 км ² долази:				
		говеда	коња	свиња	оваца	коза
1. Немачка	472.037	36.40	8.29	34.23	10.04	8.03
2. Аустрија	83.833	25.79	3.42	17.57	7.12	4.56
3. Белгија	30.444	54.35	8.21	37.83	—	—
4. Бугарска	103.146	18.19	3.86	10.56	86.50	12.91
5. Данска	43.017	64.12	12.46	58.51	6.06	0.62
6. Шпанија	505.208	6.80	1.25	8.23	36.54	7.53
7. Француска	550.986	26.08	5.23	1.05	19.12	2.51
8. Пољска	388.279	20.76	8.46	13.61	5.64	—
9. Угарска	92.928	20.66	9.42	28.33	20.34	0.64
10. Италија	310.090	20.12	3.12	7.54	37.90	9.94
11. Норвешка	323.793	3.55	0.56	0.78	4.72	0.85
12. Холандија	34.218	60.28	10.63	44.39	19.52	7.95
13. Румунија	294.892	17.09	6.15	10.47	43.91	1.67
14. Шведска	448.460	5.68	1.59	1.59	3.41	0.29
15. Швајцарска	41.295	34.51	3.22	15.50	5.94	7.99
16. Чехословачка	140.345	31.12	4.28	14.62	7.02	8.69
17. Наша Краљевина.....	248.987	19.92	4.29	13.54	28.10	6.23

¹⁾ Подаци о броју стоке за поједине државе узети су по: »Annuaire international de Statistique agricole 1925—1926. Institut International d'agriculture service de la Statistique générale. Roma 1926. p. 20—69. II. Table 3—26.

Ови нам подаци јасно показују, да би се на овом привредном пољу дало много више учинити, но што је до данас учињено, пошто су природне прилике наше Краљевине за то необично повољне. Са мало труда наше би се стање сточарства знатно побољшало, али се досада на томе врло мало радило и мислило, јер је гајење стоке код нас остављено тако рећи природи.

Стање нашег сточарства је на ступњу, који се никако не може сматрати задовољавајућим. Наша је Краљевина необично богата здравим планинским пашњацима и суватима, који су од неоцењене вредности за гајење свих врста домаће стоке, те би могли знатно више имати стоке, но што сада имамо. —

Да је ово гледиште тачно, види се такође и из упоређења бројног стања домаће стоке и густине насељености наше Краљевине, нарочито ако га поредимо са стањем код осталих Европских држава,

Из података изложених у следећем прегледу види се колико домаће стоке и које врсте долази на 100 становника :

Државе	По попису од године	Број становн.	Говеда долази	коња просечно	свиња на	оваца 100	коза становн.
1 Немачка	16-VI-1925	63,318.753	27,13	6,18	25,53	7,49	5,98
2 Аустрија	7-III-1923	6,535.363	33,08	4,31	22,54	9,13	5,84
3 Белгија	-31-XII-1925	7,811.870	21,17	3,20	14,73	-?	?
4 Бугарска.....	-31-XII-1925	5,081.700	36,94	7,83	21,43	175,59	26,19
5 Данска	5-II-1925	3,419.656	80,66	15,68	73,61	7,60	0,76
6 Шпанија	-31-XII-1923	21,763.147	15,78	2,90	19,11	85,46	17,47
7 Француска	30-VI-1924	39,870.000	36,05	7,22	14,53	26,43	3,45
8 Пољска	-31-XII-1925	29,249.000	27,52	11,45	18,08	7,49	-?
9 Угарска	-31-XII-1925	8,364.653	22,95	10,46	31,46	22,59	0,70
10 Италија	-31-XII-1925	40,547.839	15,38	2,43	5,76	28,98	7,60
11 Норвешка	30-VI-1925	2,762.966	41,46	6,62	9,12	55,32	9,96
12 Холандија	-31-XII-1925	7,416.204	27,80	4,89	20,48	9,00	3,66
13 Румунија	-31-XII-1923	16,736.283	30,16	10,84	18,44	77,37	2,94
14 Шведска	-31-XII-1925	6,053.562	42,12	11,81	11,82	25,82	2,19
15 Швајцарска	- 1-XII-1924	3,917.800	36,38	3,42	16,33	6,25	8,42
16 Чехословачка ...	-31-XII-1925	14,244.276	30,72	4,14	14,40	6,91	8,56
17 Наша Краљ.-.....	31-I-1921	12,017.323	41,33	8,89	28,08	58,41	12,91

Намеће се питање, како је распоређена домаћа стока по појединим деловима наше Краљевине, тј. који су крајеви и којом врстом стоке богатији а који оскуднији.

По подацима последњег пописа, који су сређени према бившим покрајинама, то се најбоље може видети, ако се бројно ста-

ње стоке у свакој покрајини осматра двострано т.ј. и по простору и по густини насељености.

Из података у следећем прегледу види се затечено стање у појединим покрајинама :

врста стоке	у покрајини							свега у Краљ.
	Србија	Хрватска	Словеначка	Црна Гора	Босна и Херцег.	Војво- дина	Далма- ција	
говеда	1,631.096	1,118.014	479.106	82.067	1,223.277	374.753	52.084	4,960.397
коња	141.479	342.760	58.647	10.116	192.631	311.573	12.104	1,069.310
свиња	825.042	977.313	303.917	10.542	278.587	954.676	22.964	3,373.041
оваца	3,666.104	566.347	75.427	238.576	1,571.199	620.099	273.452	7,011.204
коза	718.767	84.412	23.690	75.515	529.433	4.037	116.905	1,552.759
магараца ..	57.226	2.581	302	3.810	6.860	1.386	12.042	84.207
бивола ...	49.266	223	16	16	802	1.119	31	51.483
мазги	8.963	1.555	240	1.230	1.045	838	4.237	18.108

Просечно¹ на 1 км²:

говеда	17,05	25,51	29,64	8,48	23,89	19,02	4,09	19,92
коња	1,47	7,82	3,62	1,04	3,76	15,81	0,95	4,29
свиња	8,62	22,30	18,76	1,08	5,43	48,45	1,80	13,54
оваца	38,32	12,92	4,65	24,67	30,68	31,48	21,47	28,10
коза	7,51	1,92	1,46	7,81	10,34	0,20	9,18	6,23

Просечно² на 100 становника :

говеда	39,50	40,81	45,37	41,20	64,74	27,10	8,37	41,33
коња	3,41	12,48	5,49	5,00	10,11	22,53	1,93	8,89
свиња	19,98	35,67	28,69	5,02	14,71	69,13	3,54	28,08
оваца	88,78	20,66	7,10	119,59	83,16	44,94	43,96	58,41
коза	17,38	3,07	2,17	37,68	28,00	0,29	18,67	12,91

По подацима последњег пописа од 1921 год. с обзиром на простор, највише говеда има у Словеначкој ; коња и свиња у Војводини; оваца у Србији а коза у Босни. С обзиром на густину насељености : говеда највише има у Босни ; коња и свиња у Војводини, а оваца и коза у Црној Гори.

Како су подаци Генералне Дирекције Државне Статистике сложени само по бившим покрајинама то је од значаја да видимо како је она распоређена по појединим садашњим областима, и то како с обзиром на пространство тако и на густину насељености сваке области посебице.

По подацима Министарства Пољопривреде и Вода крајем 1925 г. било је :

¹ Види : »Предходни резултати пописа становништва 31-I-1921.« Србија 95.667 ; Црна Гора 9.668 ; Босна 51.199 ; Далмација 12.732 ; Хрватска 46.822 ; Словеначка 16.197 и Војводина 19.702 км².

² Види »Предходни резултати пописа становништва« 31-I-1921 год. Србија, 4,129.638 ; Црна Гора 199.857 ; Босна 1,889.929 ; Далмација 621.429 ; Хрватска 2,739.593 ; Словеначка 1,056.464 и Војводина 1,380.413. Свега у Краљевини 12,017.323 становника.

у области	говеда	коња	свиња	оваца	коза
1 Бачкој	116.683	98.564	287.852	113.399	1.767
2 Београдској	116.759	147.170	197.875	311.969	2.681
3 Битољској	99.988	19.301	26.995	416.724	177.931
4 Бихаћској	92.681	24.863	59.464	253.496	53.838
5 Брегалничкој	41.789	9.883	14.498	219.752	69.429
6 Ваљевској	48.280	4.063	49.160	84.426	5.835
7 Врањској	84.976	14.884	32.800	270.360	61.796
8 Врбаској.....	202.865	40.571	131.127	178.679	54.862
9 Дубровачкој	7.364	2.636	12.533	65.719	28.593
10 Загребачкој	266.202	58.650	170.102	2.187	1.125
11 Зетској	109.180	16.128	25.177	446.466	142.965
12 Косовској	102.557	10.343	36.191	195.634	76.414
13 Крушевачкој.....	47.192	3.633	45.217	112.191	12.576
14 Љубљанској	187.466	29.190	104.087	27.019	6.931
15 Мариборској	233.723	31.753	201.685	29.430	8.167
16 Моравској	46.687	7.582	74.824	163.560	17.293
17 Мостарској.....	93.625	22.752	27.410	498.785	295.435
18 Нишкој	99.297	13.992	61.248	572.000	93.647
19 Осечкој	315.302	145.658	281.750	65.904	14.154
20 Подринској	64.598	11.146	82.082	80.151	7.901
21 Подунавској	75.332	50.230	120.002	193.469	4.248
22 Пожаревачкој	46.767	17.500	71.936	215.552	13.702
23 Приморској	228.277	42.860	79.615	245.986	49.769
24 Рашкој	106.858	14.761	34.170	277.529	54.525
25 Сарајевској	164.058	30.759	14.000	199.756	93.913
26 Скопској.....	95.291	20.801	26.393	428.619	127.483
27 Сплитској	85.169	22.776	53.281	736.650	114.418
28 Сремској.....	95.709	96.414	246.224	197.857	2.183
29 Тимочкој	63.633	4.427	48.333	361.644	43.984
30 Травничкој	129.806	35.607	15.750	346.445	65.360
31 Тузланској.....	133.877	38.193	66.203	126.226	42.871
32 Ужичкој	92.478	13.844	30.845	303.252	51.507
33 Шумадијској	73.666	5.081	73.526	165.972	12.959
1925 у Краљевини има	3,768.135	1,106.142	2,802.355	7,906.808	1,810.669
у 1921 по попису било је	4,960.397	1,069.310	3,373.041	7,011.204	1,552.20
у 1925 + или —	— 1,192.262 +	36.832 —	570.686 +	895.604 +	258.465

Данас у периоду од 1921-1925 год. број говеди *смањио* се просечно годишње за 6% или са 298.065 грла¹. Број коња *појачао* се просечно годишње за 3.36% или са 9.208 грла. Број свиња *онао* је просечно годишње за 4.21% или са 142.671 комад².

¹ У периоду 1921—1925 год. увезено је 703.161 грла говеда, што чини просечно годишње 140.632 грла.

² У периоду 1921—1925 извезено је свиња 643.845 комада, што чини годишње 128.769 комада.

Број оваца *појачао се* просечно годишње за 3.18% или са 223.901 комада и број коза *појачао се* за 4.12% или са 64.616 комада просечно годишње.

Ако се стање стоке осматра према врсти и броју грла, излази да *говеди* има највише у северозападном делу наше Краљевине и то у пределу, који чине области : осечка, загребачка, мариборска, примор. крајишка и врбаска. Овај предео по простору захвата 12.116 км.² а има 1,246.429 грла говеда, што чини $\frac{1}{3}$ од укупног броја говеда у краљевини или 23.91 комад на 1 км.². Међутим у свима осталим областима говеда су приближно једнако распоређена.

Коња највише имамо у пределу који чине области : бачка подунавска, београдска, сремска, осечка и загребачка, који по простору износи 51.295 км.² а има 596.686 грла што чини 54% од укупног броја коња у нашој краљевини или 11.64 на 1 км.² овог предела.

Свиња има највише у пределу који чине области : подунавска, београдска, бачка, сремска, врбаска, осечка, загребачка, мариборска и љубљанска. У овом пределу који по простору износи 76.853⁵ км.² има 1,740.704 комада свиња, што чини 62.% од укупног броја свиња у нашој краљевини или просечно у овом пределу на 1 км.² 22.65 грла.

Оваца има највише у јужном делу наше краљевине и то у југо-западном делу а у пределу који чине области : приморско-крајишка, бихаћска, травничка, сплитска, мостарска, зетска, рашка и ужичка 3,108.609 комада; те у пределу југо-источном који чине области : битољска, брегалничка, скопска, врањска, нишка, тимочка и пожаревачка 2,484,651 ком. У оба ова предела има 5,593.260 ком. или јаче од 70% целокупног броја оваца у нашој краљевини.

Коза тако исто има највише у југозападном делу Краљевине, и то у пределу који чине области : сплитска, мостарска, зетска, косовска, скопска и битољска, јер само у овом пределу има 934.646 комада коза што чини јачу половину (51.61%) од укупног броја коза.

Овако је стање ако се домаћа стока посматра општим обухватом целе наше Краљевине. Међутим, ако се распрострањеност или боље густина домаће стоке, посматра с обзиром на простор и поједине врсте стоке, примећује се неједнакост густине, која је врло разнолика, тако да варира просечно на 1 км.². и то:

за *говеда*, између 3 и 32 грла ; за *коње* између 0.70 и 15 грла ; за *свиње*, између 1 и 37 комада ; за *овце*, између 0.27 и 78 комада и за *козе*, између 0.23 и 32 ком

Како је распоређена наша домаћа стока с обзиром на врсту и густину на 1 км². у свакој области посебице, види се из података изложених у следећем прегледу :

у области	Површина области км ²	Број грла на 1 км ²				
		говеда	коња	свиња	оваца	коза
1 Бачка	7.627	15.30	12.92	37.74	14.87	0.23
2 Београдска	9.581.4	12.19	15.36	20.66	32.56	0.28
3 Битољска	11.969	8.35	1.61	2.26	34.82	14.87
4 Бихаћска	5.603	16.54	4.44	10.61	45.24	9.61
5 Брегалничка	4.956	8.43	1.99	2.93	44.34	14.01
6 Ваљевска	2.457.8	19.64	1.65	20.—	34.35	2.37
7 Врањска	5.869.7	14.48	2.54	5.59	46.06	10.53
8 Врбаска	9.018	22.50	4.50	14.54	19.81	6.08
9 Дубровачка	2.236.4	3.29	1.18	5.61	29.39	12.79
10 Загребачка	8.162.3	32.61	7.19	20.84	0.27	0.19
11 Зетска	13.326	8.19	1.21	1.89	33.50	10.72
12 Косовска	8.471.9	12.09	1.22	4.27	23.07	9.01
13 Крушевачка	2.709.9	17.41	1.35	16.69	41.40	4.64
14 Љубљанска	9.489	19.76	3.08	10.97	2.85	0.73
15 Мариборска	7.569	30.88	4.20	26.64	3.89	1.08
16 Моравска	2.899.4	16.10	2.62	25.81	56.41	5.99
17 Мостарска	9.139	10.25	2.49	3.—	54.58	32.33
18 Нишка	7.269.3	13.66	1.92	8.43	78.68	12.81
19 Осечка	13.383.5	23.56	10.88	21.05	4.92	1.06
20 Подринска	3.551.3	18.19	3.11	23.11	22.57	2.22
21 Подунавска.....	6.094.1	12.36	8.24	18.05	31.75	0.70
22 Пожаревачка	4.230.5	11.05	4.14	17.—	50.95	3.24
23 Приморска	14.121.9	16.16	3.03	5.64	17.42	3.52
24 Рашка	8.435.8	12.67	1.75	4.05	32.90	6.46
25 Сарајевска	8.405	19.52	3.67	1.67	23.77	11.17
26 Скопска	8.849	10.77	2.35	2.98	48.44	14.41
27 Сплитска	10.249.4	8.31	2.20	5.20	71.87	11.16
28 Сремска	6.865.9	13.94	14.04	35.86	28.82	0.32
29 Тимочка	6.352.4	10.02	0.70	7.61	56.93	6.92
30 Травничка	10.116	12.83	3.52	1.56	34.25	6.46
31 Тузланска	8.918	15.01	4.28	7.42	14.15	4.81
32 Ужичка	7.555.7	12.24	1.83	4.08	40.14	6.82
33 Шумадијска	3.864.4	19.06	1.32	19.03	42.95	3.35
у 1925. Краљевина	248.987	15.13	4.44	11.25	31.76	7.27

До истог закључка долази се, ако се стање домаће стоке осматра с обзиром на густину насељености појединих области.

у области	по попису становника 1921 год.	На 100 становника у области има :				
		говеда	коња	свиња	оваца	коза
1 Бачка	590.500	19.76	16.69	48.75	19.20	0.30
2 Београдска	762.493	15.31	19.30	25.95	40.91	0.35
3 Битољска.....	341.095	29.31	5.66	7.91	122.17	52.16
4 Бихаћска	217.023	42.71	11.46	27.40	11.68	25.81
5 Брегалничка	104.460	40.—	9.46	13.88	210.37	66.46
6 Ваљевска	133.984	36.03	3.03	36.69	63.01	4.36
7 Врањска	249.321	34.08	5.97	13.16	108.43	24.79
8 Врбаска	423.240	47.93	9.59	30.98	42.22	22.96
9 Дубровачка	109.648	6.72	2.40	11.43	59.64	26.08
10 Загребачка	809.482	32.89	7.25	21.01	0,27	0.19
11 Зетска	348.957	31.29	4.62	7.21	127.94	0.71
12 Косовска	351.990	29.14	2.94	10.98	55.58	21.7
13 Крушевачка	152.976	30.85	2.39	29.56	73.34	8.22
14 Љубљанска.....	537.079	34.91	5.44	19.38	5.03	1.28
15 Мариборска	624.121	37.45	5.09	32.32	4.72	1.31
16 Моравска	189.959	324.58	3.99	39.39	86.10	9.10
17 Мостарска	265.330	35.28	8.51	10.33	187.99	111.35
18 Нишка.....	422.273	23.52	3.31	14.50	135.46	22.18
19 Осечка.....	775.723	40.65	18.79	36.32	8.50	1.83
20 Подринска	182.358	35.42	6.11	45.01	43.95	4.33
21 Подунавска	405.113	18.60	12.39	29.62	47.76	1.05
22 Пожаревачка	219.103	21.34	7.99	32.83	98.38	6.25
23 Приморска	621.708	36.72	6.89	12.81	39.57	8.01
24 Рашка	264.803	40.35	5.57	12.90	104.81	20.59
25 Сарајевска	287.214	57.12	10.71	4.87	69.55	32.70
26 Скопска	336.423	28.32	6.18	7.85	127.41	37.89
27 Сплитска	496.161	17.17	4.59	10.74	148.47	23.06
28 Сремска	407.025	23.51	23.69	60.49	48.61	0.54
29 Тимочка	240.506	26.46	1.84	20.10	150.37	18.28
30 Травничка	280.709	46.24	12.68	5.61	123.42	23.28
31 Тузланска	416.413	32.15	9.17	15.90	30.31	10.30
32 Ужичка	214.271	43.16	6.46	14.40	141.53	24.04
33 Шумадијска	241.862	30.46	2.10	30.40	68.61	5.36
1925 у Краљевини	12,017.323	31.36	9.20	23.32	65.80	15.07

Из овог се прегледа види да је велика неједнакост у богатству становништва домаћом стоком у појединим областима. Ова неједнакост варира просечно на 100 становника: за *говеда* између 7 и 57 грла; за *коње* између 2 и 23 грла; за *свиње* између 5 и 60 комада; за *овце* између 0.27 и 210 комада и најзад *коза* између 0.19 и 111 комада.

3. Стање домаће стоке у Србији пре ратова и сада

Ако се упореди бројно стање домаће стоке у Србији пре ратава т.ј. по последњем попису од 1910 године, са последњим

подацима Министарства Пољопривреде и вода крајем 1925 год., не узимајући у обзир срезове : босиљградски и царибродски као и оно неколико општина придодатих округу, крајинском и тимочком Нејским Уговором, тако да добијемо исту површину предратне Србије¹, примећује се следећа диференцирања:

врста стоке	Год 1910. ²	Год. 1925	у 1925		или у % ₀
			+ или —		
говеда	957.918	718.199	—	239.719	— 25.05
коња	152.617	98.023	—	54.594	— 35.52
свиња	863.544	699.276	—	164.268	— 19.—
оваца	3,808.815	2,371.511	—	1,437.304	— 37.73
коза	627.427	283.464	—	343.963	— 54.70

Дакле, за свих седам година т. ј. од 1919—1925 нисмо дошли још ни до оног броја, који смо имали 1910 год. За привреду Србије ово је огроман губитак, с тога је од интереса да се види, који су окрузи којом врстом стоке оштећени и колико? Из следећих прегледа упоређењем бројног стања појединих врста стоке 1910 и 1925 год. ово се најбоље може видети.

1. Говеда³.

у округу	Г о в е д а			
	1910	1925	у 1925	
			+ или —	% ₀
1 Београдски	55.330	39.190	— 16.140	— 29.34
2 Ваљевски	66.836	48.280	— 18.556	— 28.10
3 Врањски	90.624	63.716	— 26.908	— 29.88
4 Крагујевачки	58.864	42.001	— 16.863	— 29.07
5 Крајински	40.444	29.215	— 11.229	— 28.05
6 Крушевачки	62.701	47.192	— 15.509	— 25.—
7 Моравски.....	55.938	46.687	— 9.251	— 16.81
8 Нишки	49.375	41.796	— 7.579	— 15.45
9 Пиротски	34.170	34.709	+ 539	+ 1.56
10 Подрински	81.315	64.598	— 16.717	— 20.63
11 Пожаревачки	63.781	46.767	— 17.014	— 27.—
12 Руднички.....	37.805	31.665	— 6.140	— 16.58

¹ Површина предратне Србије била је 48.300 км².

² Види : »Предходни резултати пописа становништва и домаће стоке 31-XII-1910. год.« одакле су ови подаци и узети.

³ Подаци о броју грла : говеди, коња, свиња, оваца и коза у 1925. год. за срез босиљградски округа врањског, срез царибродски округа пиротског и све оне општине Нејским уговором придодате округу крајинском и тимочком, нису узимати у обзир, да би се утврдило исто стање према 1910. год., када пом. срезови и општине нису биле у саставу ондашње Србије.

13 Смедеревски	30.046	24.587	—	5.459	— 18.16
14 Тимочки	48.239	34.418	—	13.821	— 28.79
15 Топлички	51.499	32.168	—	19.331	— 37.90
16 Ужички	61.722	40.051	—	21.671	— 35.52
17 Чачански	69.229	51.159	—	18.070	— 26.18
Свега :.....	957.918	718.199	—	239.719	— 25.05

Дакле једино, у округу Пиротском стање говеди је нешто јаче но пре ратова, док је за 15—20% слабије у округу: нишком; моравском, рудничком и смедеревском: од 20—25% у округу, подринском и крушевачком: од 26—30% у округу: чачанском, пожаревачком, тимочком, крајинском, ваљевском, београдском, крагујевачком, врањском; најзад преко 30% у округу ужичком и топличком. Као што се види из изложених података, бројно стање *говеда у Србији за четвртину је мање* но што је било пре ратова. Међутим, ако се пореди стање говеда у предратној Србији са садашњом нашом Краљевином, ислази да на 1км.² у 1910 години било је говеда 19.83 а у 1921 год. долази 19.92 грла.

На 100 становника у 1910 год. долази просечно 32.78 грло, док у 1921 год. долази 41.33 грло говеди.

2. Коњи

у округу	1910	1925	к о њ а		%
			у 1925	+ или —	
1 Београдски	10.817	5.134	—	5.683	— 56.80
2 Ваљевски	9.010	4.063	—	4.947	— 54.88
3 Врањски	12.693	9.574	—	3.119	— 25.91
4 Крагујевачки	6.114	3.818	—	2.296	— 38.14
5 Крајински	5.759	2.308	—	3.451	— 69.—
6 Крушевачки	4.807	3.663	—	1.144	— 28.50
7 Моравски.....	7.107	7.582	—	+ 475	— 6.71
8 Нишки	9.369	4.022	—	5.347	— 37.11
9 Пиротски	7.229	6.993	—	236	— 3.28
10 Подрински	19.125	11.146	—	7.979	— 41.94
11 Пожаревачки	21.482	17.500	—	3.982	— 18.95
12 Руднички.....	2.389	1.263	—	1.126	— 56.—
13 Смедеревски	7.637	5.410	—	2.227	— 31.71
14 Тимочки	7.449	2.119	—	5.330	— 76.14
15 Топлички.....	6.043	2.787	—	3.256	— 54.16
16 Ужички	7.533	5.244	—	2.289	— 32.57
17 Чачански	7.424	5.397	—	2.027	— 28.86
Свега :.....	152.617	98.023	—	54.594	— 35.52

Број коња у Србији после рата за 35% је мањи.

Да би се надокнадио овај велики губитак, потребно је много труда и времена. Једино округ моравски показује пораст за 6.71%

од предратног стања, док су сви остали окрузи у опадању. Тако број коња смањен је са 3.28% у округу пиротском; у округу пожаревачком са 19%; у округу: врањском, крушевачком и чачанском са 26—29%; у округу смедеревском, ужичком, нишком и крагујевачком са 32—38%; у округу подринском са 42%; у округу топличком, ваљевском, рудничком и београдском са 54—57%; у округу крајинском са 69% и најзад најјаче у округу тимочком, са 76%. Док је у Србији овако неповољно стање, докле је у садашњој краљевини повољније но што је било у Србији пре ратова. У 1910 години у Србији је било коња просечно на 1 км² 3.16 грла ила на 100 становника 5.22 грла, међутим сада у нашој увеличаној Краљевини има на 1 км² просечно 4.29 грла, док просечно на 100 становника долази 8.89 грла коњских.

3. Свиње

у округу	с в и њ а			
	1910	1925	у 1925	%
			+ или —	
1 Београдски	68.175	46.634	— 21.541	— 35.31
2 Ваљевски	71.372	49.160	— 22.212	— 31.28
3 Врањски	37.618	36.318	— 1.300	— 35.13
4 Крагујевачки	70.865	48.074	— 22.791	— 32.55
5 Крајински	25.438	20.323	— 5.115	— 20.44
6 Крушевачки	59.979	45.217	— 14.762	— 25.02
7 Моравски.....	69.989	74.824	+ 4.835	+ 7.—
8 Нишки	44.632	31.054	— 13.578	— 30.84
9 Пиротски	12.262	16.281	+ 4.019	+ 33.41
10 Подрински	115.675	82.082	— 33.593	— 29.22
11 Пожаревачки	88.770	71.936	— 16.834	— 19.12
12 Руднички.....	38.197	25.452	— 12.745	— 33.57
13 Смедеревски	46.681	44.437	— 2.244	— 4.82
14 Тимочки	26.985	28.010	— 1.025	— 3.98
15 Топлички.....	18.718	21.223	— 2.505	— 13.80
16 Ужички	33.789	27.745	— 6.044	— 18.34
17 Чачански	34.399	30.506	— 3.893	— 11.41
Свега :	863.544	699.276	— 164.268	— 19.—

Број свиња *појачао се* у округу пиротском са 33%, у округу топличком са око 14%; моравском са 7% и тимочком са скоро 4% према стању пре рата. Док је *знатно опао* и то : са преко 30% у округу : београдском, ваљевском, врањском, крагујевачком, нишком и рудничком; са 20—30% у округу : крајинском, крушевачком и подринском; од 10—20% у округу : пожаревачком, ужичком и чачанском и најзад са око 5% у округу

смедеревском. Сада је у Србији за 19% мањи број свиња но пре ратова. Међутим, ако се пореди ово стање у предратној Србији са стањем у садашњој нашој Краљевини, излази да је просечно на 1 км² у Србији било 17.87 комада, док је данас само 13.54. На 100 становника у Србији пре ратова долазило је просечно 29.53 комада, док сада 28.08.

4. Овце.

у округу	о в ц е			
	1910	1925	у 1925	
			+ или —	%
1 Београдски	152.298	73.920	— 78.378	— 51.56
2 Ваљевски.....	171.869	84.426	— 87.443	— 51.13
3 Врањски	341.648	211.506	— 130.142	— 38.16
4 Крагујевачки	210.853	99.828	— 111.025	— 52.86
5 Крајински	182.836	129.191	— 53.645	— 29.47
6 Крушевачки	210.856	112.191	— 98.665	— 46.98
7 Моравски	287.514	163.560	— 123.954	— 43.18
8 Нишки	330.725	259.363	— 71.362	— 21.62
9 Пиротски.....	228.355	232.191	+ 3.836	+ 1.33
10 Подрински	213.149	80.151	— 132.998	— 62.43
11 Пожаревачки	343.166	215.552	— 127.614	— 37.20
12 Руднички	124.398	66.144	— 58.254	— 46.97
13 Смедеревски	122.932	52.555	— 70.377	— 57.68
14 Тимочки	292.311	232.453	— 59.858	— 20.49
15 Топлички	165.804	91.847	— 73.957	— 44.81
16 Ужички	223.138	135.703	— 87.435	— 39.20
17 Чачански.....	206.983	130.980	— 76.053	— 36.91
Свега :.....	3,808.815	2,371.511	—1,437.304	— 37.73

Изузев округ пиротски који показује пораст са 1.33% у свима осталим окрузима знатно је опао број оваца. Ово опадање варира између 20 и 60%. Са 20—30% опадање је у округу: тимчком, нишком, и крајинском. Са 30—40% у округу: чачанском, пожаревачком, врањском и ужичком. Са 40—50% у округу: моравском, топличком, рудничком и крушевачком. Са 50—60% у округу: ваљевском, београдском, крагујевачком и смедеревском. Најзад у округу подринском са преко 60%. У опште узев, сада у Србији има 37.73— оваца мање но пре ратова. Међутим број оваца у садашњој нашој краљевини, упоређен са бројем у предратној Србији показује да смо овцама сада знатно сиромашнији.

У Србији 1910 год. било је оваца просечно на 1 км.² 79.33 а на 100 становника долазило је просечно 133.75 оваца. Сада у нашој Краљевини имамо на 1 к.м само 28.10 оваца, док на 100 становника долази просечно 58.41.

5. Козе

у округу	к о з е				
	1910	1925	у 1915		%
			+ или —		
1 Београдском	6.686	4.205	—	2.481	— 37.19
2 Ваљевском	8.389	5.835	—	2.554	— 30.44
3 Врањском	123.063	38.592	—	84.471	— 68.67
4 Крагујевачком	15.957	8.442	—	7.515	— 47.09
5 Крајинском	46.420	20.014	—	26.406	— 56.91
6 Крушевачком	34.963	12.576	—	22.387	— 64.14
7 Моравском	33.987	17.293	—	16.694	— 49.24
8 Нишском	60.384	32.004	—	28.380	— 47.30
9 Пиротском	81.172	48.744	—	32.428	— 40.02
10 Подринском	14.864	7.901	—	6.963	— 47.05
11 Пожаревачком	19.390	13.702	—	5.688	— 29.47
12 Рудничком	5.432	4.517	—	915	— 16.94
13 Смедеревском	1.592	1.083	—	509	— 33.93
14 Тимочком	42.637	23.970	—	18.667	— 44.43
15 Топличком	64.255	18.095	—	46.160	— 72.13
16 Ужичком	29.675	12.169	—	17.506	— 60.34
17 Чачанском	38.541	14.322	—	24.219	— 63.71
Свега :.....	627.427	283.464	—	343.693	— 54.70

Број коза у Србији опао је за 54.70% јер док је у рудничком округу опао само за 17%, дотле је у топличком за 72%. Јако је опао и у осталим окрузима. До 30% опао је округу пожаревачком, од 30—40% у округу : ваљевском, смедеревском и београдском ; од 40—50% у округу : пиротском, тимочком, подринском, крагујевачком, нишском и моравском од 50—60% у крајинском, а преко 60% у ужичком, чачанском, крушевачком и врањском округу. Док је у предратној Србији на 1 км² 1910 год. било 12.98 коза у садашњој Краљевини има 6.23. На 100 становника у Србији 1910 години долазило је просечно коза 21.47 ,сада у нашој Краљевини само 12.91.

*

Из досада изложених података о стању нашег сточарства, очигледна је потреба, да се њему као важном чиниоцу наше привреде мора обратити више пажње, — у колико пре, у толико боље. Није ово задатак само државне управе, да довољним кредитима омогући квантитативно појачање броја домаће стокe и побољша квалитете исте, већ је дужност и приватног капитала, да утиче на побољшање сточарства. Пласирањем приватног капитала у наше сточарство нашао би се ту најбољи интерес. Наша је Краљевина са својим повољним поднебљом и богатим

планинским пашњацима и суватима, необично погодна за сточарство. Често оно што наш привредник није умео да учини, створила је па и ствара сама природа. Шаренило у разним облицима даје утисак, да су типови наше стоке довољно неиспитани, јер се не издвајају нити се користе за побољшање врста, ако не у већим размерама а оно бар локално у мањим реонима.

Наш привредник у маси ради по свом нахођењу, а слабо обраћа пажњу на бољу негу и храну стоке. Његов рад далеко заостаје од савременог рада, какав би требао и могао да буде. Када би се јединствена дарежљивост природе ма и делимично разумно искористила, кад би се ветеринарска служба боље подесила, неби нам разне заразне болести чиниле сваке године пустош у нашем сточарству, а стање наше домаће стоке несумњиво би било знатно боље и квалитативно и квантитативно. —

ЧЛАНЦИ

Кредитне теорије Народне Банке

Након толико оклевања и предомишљавања, након толиких усмених и писмених анкета, коначно се је решио управни одбор Народне Банке, да изнесе своје мишљење о нашој кредитној политици, у првом реду о висини наше каматне стопе, да означи узроке претеране висине те стопе као и да означи пут на који ћемо начин и у том погледу кренути нормалним приликама.

Међутим током времена, Народна Банка постала је све мање и мање бојовном. Док је пред двије године пријетила одказом кредита свим онима који на улошке буду плаћали преко 10% камата дотично који код вересија буду зарачунавали преко 18%, данас већ изјављује да не мисли приступити нормирању камате.

Код изнашања специјалних узрока високе каматне стопе, управни одбор Народне Банке напомиње као главне узроке неке ствари које по нашем суду ни најмање или тек у незнатној мери могле су утјецати на висину каматне стопе, па према томе

и предлози које изнаша управни одбор наше емисијоне банке, по нашем мишљењу тешко да би у знатнијој мери могли придонети нормализацији прилика на нашем новчаном тржишту. Поред тога управни одбор Народне Банке изнео је овом приликом неке скроз нове погледе на кредит и на каматну стопу. Те теорије, будући да полазе са кривих претпоставака у већини су и саме криве па нити објашњавају и оправдавају садашњу висину наше каматне стопе а нити су кадре да нам пакажу исправно решење овог питања.

Као први узрок поскупљивању камата налази Народна Банка у начину пословања наших новчаних завода. Наши новчани заводи су претежно континенталнога типа. Они примају улошке и ескомптирају менице али и један део расположивих средстава улажу посредно или непосредно у индустријална и трговачка подuzeћа. На тај начин ризик је сувише велик а и губитци па се новчани заводи морају регресирати у високом каматњаку. Велики новчани заводи морали би да поред Народне Банке сва своја расположива средства улажу лих у ескомпт меница и да се посвема окане било којег ангажмана у индустријална подuzeћа.

Кад би наши водећи новчани заводи и послушали Народну Банку па у најкраће време ликвидирали све своје послове и сва средства настојала пласирати у ескомпт меница, зар би се тиме решила привредна криза и постигло снижење каматне стопе? Наш менични материјал, то би бар морала знати Народна Банка, није никакав менични материјал у правом смислу речи. Ту су у веома ретком случају пословне менице, већином се ради о конто корентним кредитима који су ради веће сигурности, а делом и ради реескомпта код Народне Банке претворени у меничну вересију. Кад би наши новчани заводи сва своја потраживања по конто корентима претворила у менице, ситуација се не би ни најмање променила а ни ликвидет наших новчаних завода не би био ни за длаку бољи.

Да ескомпт меница код нас не представља никакове ликвидне тражбине и да се према томе код нас ни не може развити право пословање меницама, крива је у првом реду управо Народна Банка. Она води једну изразиту политику контигентирања без икакова обзира дали су уручене менице пословне менице или су тек фабрициране да се онда могу реедисконтирати. Може једно од наших најбољих подuzeћа једном другом исто

тако прворазредном подuzeћу издати меницу, та меница, макар она ни не гласила на већи износ и макар била жирирана по још којем јаком подuzeћу. Народна банка, ако уручитељ менице нема одобреног и неисцрпљеног ескомптног кредита, неће ескомптирати али ће за то ескомптирати исфабрициране менице људи и установа које нису никако вредне да уживају толики кредит код емисијоне банке. Док Народна Банка из темеља не промени своју ескомптну политику, док не напусти систем контигентирања кредита и не почме да висином ескомптне стопе делује да прелив меничног материјала, нема ни говора да би новчани заводи могли у већој мери приступити ескомптирању меница. Шта значи за ликвидитет новчаних завода имати све улошке пласиране у менице кад се у случају потребе те менице не могу редисконтирати код Народне Банке. У оваковом случају у поглед ликвидитета потпуно је свеједно дали поједине банке својим комитентима дају контокорентне или мјендбене кредите. Разлика је једино у томе што се у случају спора, мјендбена тражбина даде брже и лакше утерати него што је то случај са контокорентним тражбинама.

Народна Банка замера што се водећи новчани заводи баве и финансирањем индустријских подuzeћа па тражи да они сва своја и сва поверена средства имају пласирати лих у ескомпт меница. Према томе наша емисијона банка тражи да наши новчани заводи напусте досадашњи начин пословања и да се прилагоде енглеском начину пословања. Ту се одмах намеће питање а тко ће онда преузети финансирање наше индустрије? Ван сваке је сумње да ми морамо настојати да подигнемо нашу индустрију, а осим тога међу индустријским подuzeћима има прворазредне клијентеле, која је сигурнија у погледу кредита него ли све наше менице. Наша индустрија шећера, наша текстилна индустрија и још неке индустријске гране налазе се данас у пуном просперитету и сваки новчани завод сматра се сретним ако суделује код таквих подuzeћа. Сада тражи Народна Банка да се сви ти ангажмани прекину. Ну питање је тко ће заузети у нашој индустрији оно место које имају новчани заводи?

У Енглеској, по чијем калупу хтела би Народна Банка реорганизовати пословање наших новчаних завода, постоји велики број приватних капиталиста и банкара који финансирају индустрију. Код нас у помањкању таквих особа и кад би се спречило новчаним заводима да финансирају индустрију,

преостало би или обуставити добар део индустријске делатности или пустити да иноземство у још већој мери ухвати корена у нашој привреди.

Додуше многи новчани заводи имали су губитака код ангажмана у индустријалним подuzeћима, ну таквих губитака било је и код трговаца па и код меница. Те губитке не смемо приписати лих чињеници ангажмана код индустрије коли последицама дефлације кад су страдала многа подuzeћа па међу њима и индустријска. Кад би се водио тачан регистар свих губитака које су имали новчани заводи, видило би се сигурно да добар део одпада и на ангажмане код трговаца, приватника и слично а не само код индустрије.

Међутим многи новчани заводи код нас и на страни имали су код индустријског ангажмана и највеће добитке. Поготово у повољној коњукутури, кад се приступа новим емисијама, па саме те емисије знају у појединим случајевима донети ванредне добитке, главни пословни успеси појединих новчаних завода имају се приписати ангажману у индустријална подuzeћа.

Многе државе континенталне Европе, у првом реду Немачка свој јаки индустријски развитак имају поглавито приписати чињеници да су њихови новчани заводи били уско спојени са њиховом индустријом и да су јој стављали на располагање сва потребита средства. Чињеници да су водећи новчани заводи из пријашњих крајева бивше Монархије били у знатној мери интересирани код индустријалних подuzeћа имамо захвалити, да су ови крајеви у индустријском развитку знатно претекли остале крајеве наше државе. Они су код ове пословне гране имали и ванредних пословних успеха а морали су стицајем прилика да у ово доба опће кризе претрпе и неке губитке. Ну чим се прилике консолидирају, индустријски посао наших водећих новчаних завода бити ће опет извор ванреднога профита.

Наша индустрија стоји и пада са развитком нашега новчарства и његовим интересовањем око индустријских кредита, па је збиља чудно да емисијона банка тражи да се наши водећи новчани заводи потпуно дезинтересирају за нашу индустрију. Ако је то стицањем прилика могуће у Великој Британији није речено да то иде и код нас.

Него није ничим доказано да је интересовање наших новчаних завода код наше индустрије узкор високог каматњака

и кад би то интересовање престало да би каматњак попустио. Одношај између понуде и потражње за кредитом не би се ни најмање пременио а онда не би било ни промене у каматњаку. Престанком финансирања наше индустрије по новчаним заводима, ови би могли да ставе више средстава за ескомпт меница ну са друге стране повећала би се тражња за кредитом са стране индустријских предузећа. Ескомпт меница био би нешто већи, ну тешко да би то биле пословне менице. Променила би се само форма а садржај би остао исти будући би се сада дуго-рочни кредити обављали у форми ескомпта меница које би се по доспетку константно пролонгирани.

Да ми дођемо до доброг меничног материјала, материјала који ће се по доспјетку и хонорирати без да се вечито прилази пролонгацији, потребно је једино то да Народна Банка промени своју кредитну политику и да по узору других емисионих банака лих помоћу висине каматне стопе утјеће на висину портфеља.

Питање је, велико питање дали концентрација новчаних завода може у довољној мери деловати и на висину каматне стопе. Ту одлучује омјер између потражње и понуде па треба тек испитати како концентрација делује на понуду апитала, а како опет на потражњу. Једино је сигурно, да концентрација може повољно деловати на режију појединог новчаног завода ну не опет у толикој мери да би се то знатно осетило и на висини каматне стопе. Народна Банка налази један од узрока скупоћи кредита, што мањи новчани заводи нерасполагајући са довољно средстава морају путем реескомпта да долазе до кредита већих новчаних завода, што наравно поскупљује сам кредит.

Мали новчани заводи имају специјалну задаћу, да воде рачуна о кредитним потребама малих обртника, трговаца и бољих сељака. Како велики новчани заводи не могу водити рачуна о таковој врсти клиентеле, код помањкања малих новчаних завода, нижи привредни сталежи не би више имали никакве институције која би задовољавала њихове кредитне потребе. А ипак је ван сваке сумње да и овакови мали кредити могу бити продуктивни и вршити знатну функцију у нашој привреди па се не може онако преко ноћи на том стању много променити.

У колико у поједином мањем месту постоји неколико новчаних завода, постоји опасност да ће они обзиром на међусобну конкуренцију много пута бити одвише либерални у поделивању кредита и да ће тако долазити до кредита и они који га не заслужују. На тај је начин потражња за кредитом знатно већа што опет делује на поскупљење кредита. Ну прилике и ту ће се током времена консолидирати и остати, ће само оно што је здраво и што има изгледа у успех. Ми и сада често опажамо, да поједини велики новчани заводи преузимају мање провинцијалне заводе и претварају их у своје филијале. Ну вара се Народна Банка ако мисли, да је пословање ових провинцијалних филијала великих новчаних завода једнако као и код њихових централа. На улошке у провинцији плаћа се знатно већи каматњак а и на потраживања се зарачунава веће камате, па нема скоро никакове разлике између пословања филијала великих завода и самосталних новчаних завода дотичног краја.

Народна Банка упорно тражи картелирања новчаних завода упогледу висине камата који се одобравају на улошке, навађајући да је високи каматњак којег новчани заводи одобравају код међусобне конкуренције главним узроком поскупљењу каматне стопе. Народна Банка као да заборавља, да је главни узрок високог каматњака помањкање расположивог капитала и велика потражња за истим. Кад би новчани заводи свој каматњак на улошке снизили далеко испод нивела који одговара размеру потражње и понуде последица би била, да добар део тих уложака не би више долазио у новчане заводе већ би, и ако уз слабију сигурност, били изравно пласирани код оних који потребују кредита. На тај начин постојала би опасност да се посредничка улога новчаних завода у кредитним пословима сведе на минимум.

Висина камате који се одобравају код уложака делује и на само прикупљање уложака. Јасно је да чим је већи каматњак тим је већа тенденција концентрације расположивих капитала код новчаних завода. Ако се сада политиком ниског каматњака хоће деловати на смањење концентрације уложака код новчаних завода јасно је, да ће са своје стране новчани заводи тешко моћи задовољити потребе оних који траже кредита. А док су те потребе задовољене само у извесној мери, новчани заводи могу тражити наплату високог каматњака. Тек кад би улошци били тако знатни да новчани заводи не би знали како да сигурно пласи-

рају све те износе, међусобна конкуренција новчаних завода око »прима« клиентеле деловала би на снижење каматњака. А онда би новчани заводи могли приступити и снижењу каматњака на улошке.

У ове двије последње године, многи новчани заводи који су плаћали на улошке, урачунавши и порез на улошке и преко 12% снизили су тај каматњак на 6 и ниже % па ипак ни издалека у истом омеру нису снизили каматњак код контокорента. А нису га снизили из једноставнога разлога, јер је потражња за капиталом уз каматњак од 12 и више % још увек тако знатна, да новчани заводи уопће не требају да иду на ниже са својим кондицијама. Тек онда кад нико од солвентне клиентеле не би хтео плаћати каматњак од рецимо 12% новчани заводи били би присиљени да са својим кондицијама иду на ниже.

Ми смо већ нагласили да су новчани заводи знатно снизили камате на улошке а да ипак у истој мери нису снизили и камате на контокоренте. У другим државама у којима су владале једнаке прилике као и код нас, упоредо са снижењем каматњака на улошке пао је и каматњак на контокоренте. Ну у тим државама и емисијона банка играла је сасвим другу улогу него што је то случај код нас. Кад је била несташица капитала и кад је требало све подузети да се прикупе сви капитали, емисионе банке дотичних држава ишле су са својом каматном стопом на 12 и више %. Поправљањем ситуације на новчаном тржишту емисионе банке, свако су мало спуштале свој каматњак тако да је сада опет на једној скроз нормалној висини. Прилагођивањем ситуације на новчаном тржишту, те емисионе банке имале су увек и пресудно значење по развитак тог тржишта, па су и новчани заводи у својој каматној политици морале следити кораке Народне Банке. Наша Народна Банка има већ 5 година да стоји на каматњаку од 6% као да се у ове 5 година на нашем новчаном тржишту није одиграла читава револуција. Које онда чудо, да наша Народна Банка нема никаква утицаја на наше новчано тржиште и да место да диктира задовољава се са неколико резолуција које, то можемо одмах изјавити, нико жив неће ни узети у озбиљан претрес а камоли да их и примени.

Наша Народна Банка није никад знала да иде истим кораком као што се и прилике развијају. Данас је више него јасно да држање каматне стопе на 6% онда кад се је плаћало и двоструко и троструко није ништа друго него један ничим неоправ-

дани поклон Народне Банке оном уском кругу привредника и непривредника који или срећом или везама уживају знатнији кредит код Народне Банке. Зар је Народна Банка тиме што је свој каматњак држала константно на 6% и најмање допринела снижењу наше опште каматне стопе. Ни најмање; њена ниска каматна стопа није имала друге последице него једно неоправдано богаћење оних који су имали њезине кредите а да опћенитост од тога нија имала никакова профита.

Док друге банке свако мало настоје да своју каматну стопу доведу у склад са приликама на новчаном тржишту, наша Народна Банка нема ни најмањег утицаја, па је за општу привреду потпуно свеједно коју каматну стопу Народна Банка зарачунава за ескомптирање меница. Њезина ескомптна стопа била би мерилом читавом новчаном тржишту тек онда кад би се уз тај каматњак могле код ње дисконтирати све оне менице које одговарају уобичајним уветима као два до три солвентна потписа, доспеће најкасније за три месеца и ослон на једну трговачку операцију.

Наша Народна Банка може да наведе да је она једина емисиона банка која у ових пет последњих година, са највећим и раније незапамћеним осцилацијама у висини каматне стопе, није мењала каматњак за ескомпт меница. Ну то је и најјаснији доказ о нееластичности управног одбора Народне Банке, о његовом невођењу рачуна о правој ситуацији на нашем и интернационалном новчаном тржишту. Народна је Банка далеко више водила рачуна о интересима оних привилегираних лица која су уживала њен јефтини кредит него о интересима опћенитости која се гушила код каматњака од 20 и више % и која од те кредитне политике није имала никакове користи, дапаче у колико су њезини конкуренти има ли јефтини кредит Народне Банке, могла је имати само штете.

Данас након 5 година што Народна Банка консеквентно стоји на каматњаку од 6% био би интересантан одговор управног одбора Народне Банке, дали је њезина кредитна политика и висина њезине каматне стопе и у најмањој мери допринела санирању наших кредитних прилика. А то је по закону о Народној Банци и по очекивању наше привреде њен најглавнији задатак, којем она није ни у било којем погледу удовољила.

Као четврти узрок високог каматњака налази Народна Банка у тежњи појединих новчаних завода за претераној до-

бити. Образложње ове тврдње јасно нам показује колико је управном одбору Народне Банке нејасан појам кредита и каматне стопе. Јасно је и то нико не таји, да је тенденција код свих новчаних, трговачких и индустријских установа па чак и код приватника за што већој добити и ма како та добит била висока она им не изгледа претерана. Та спознаја није нова и није настала после рата, она је тако стара како је стара и привредна делатност. Чим већи профит са што мањим утрошком енергије »Леитмотив« је читавог привредног живота па и саме Народне Банке, која увек има пред очима своју дивиденду а што јој се не смије ни замерити.

Него висина профита не зависи о воље појединог приватника, новчаног завода или индустријског подuzeћа него о приликама привредног живота. Колико пута настојање око профита изроди се и у губитак јер су прилике такве. Профит једног подuzeћа једног новчаног завода не зависи о воље управе за што већим профитом него од општих прилика и размера понуде и потражње за извесним добром. Профит новчаних завода зависи у главном о разлици између каматњака којег они плаћају онима који улажу у новчане заводе своје приштедње и каматњака којег они зарачунавају онима који од њих добивају кредита. Тенденција је свих новчаних завода да каматњак код уложака држе што нижим, док каматњак код потраживања да је што виши. Уколико они успевају у том свом природном настојању зависи од општих привредних прилика. Ако новчани заводои не снижавају каматњак на улошке испод садашњег нивоа то је лих ради тога јер се боје да прилив уложака не би био тако знатан, а они су упућени на те улошке да их касније даље пласирају. А каматњак за потраживања не повисују опет лих ради тога, јер обзиром на садашњу ситуацију у нашем привредном животу, нема солвентних привредника који би били у стању да плаћају већи каматњак. У том размеру сила које делују на понуду и потражњу за капиталима, не узевши у обзир ванредне профите код високе конјуктуре ни ванредне губитке код депресије, треба тражити висину профита новчаних завода а никако у самој тежњи новчаних завода за што већим профитом.

Начин на који Народна Банка израчунава добит наших новчаних завода директно је неозбиљан. Признавајући и сама да се добит креће између 8 и 10% уплаћеног капитала, Народна Банка са неколико обичних фраза набрајајући све дотације

разних фондова и отписе разних губитака навађа, да ти добитци изнашају и два до три пута толико што је свакако претерано Међутим Народна Банка морала би узети у обзир, прво да се код израчунавања рентабилитета појединог дионичарског друштва мора узети у обзир и висина резервног фонда, а друго да се мора имати пред очима да је главни део дионичарске главнице уплаћен у сребрним динарима дотично златним крунама, или бар у динарима који су имали већу куповну вредност него ли садашњи па да дивиденда од 10% често пута не значи ни рентабилитет од 2% фактично уложеног капитала.

Народна Банка на сваку дионицу од 500 динара, плаћа дивиденду од 400 динара или 80% дакле неколико пута већу него наши новчани заводи. Народна Банка правом би навела, да су тих њених 500 динара били предратни динари који данас представљају вредност од 5.500 динара па да дивиденда од 400 динара не значи већи рентабилитет од 7 до 8%. Народна Банка има у том погледу право али то исто морала би признати и осталим новчаним заводима који су добар део своје дионичарске главнице уплатили у предратним динарима и крунама.

Ако је дивиденда наших новчаних завода данас уза све то претерана шта се тек може казати за дивиденду Народне Банке која изнаша 80%. Велики Загребачки новчани заводи платили су у последњим годинама слиједећу дивиденду.

гедине 1924 15.5

године 1925 14.2

године 1926 11.2

а кад узмемо у обзир и резервни фонд излази да рентабилитет не износи ни 10%. Данас купња и градња кућа доноси далеко више а и свака друга привредна делатност одбацује најмање 10% па према томе ни дивиденда од 10% није никако претерана бар није тако претерана да би против њезине висине морала устати чак и Народна Банка која како рекосмо плаћа дивиденду од равних 80%.

То би у главном били узроци у којима Народна Банка види узроке данашње скупоће каматне стопе, а сад да пређемо на мере које Народна Банка предлаже за ублажење те скупоће.

У првом ће реду Народна Банка настојати код Министра финансија да се снизе порези који терете новчане заводе. Будући да је већ укинута порез на улошке, тешко да би промјене порезног система могла дјеловати на снижење каматњака. Та

промјена може имати за последицу већи профит појединог новчаног завода или још тачније већи дио зараде могла би се поделити дионичарима него што је то данас случај кад добар дио профита иде за порезе. Ну да би то имало за последицу снижење каматњака тешко вјерујемо. Новчани заводи Србије плаћају далека мање порезе него једнаки новчани заводи Словеније, па ипак је у Словенији каматњак скоро за половину јефтинији него шта је у Србији. Знак да сам порез не може дјеловати на висину каматне стопе него да ту има и других сила које утјечу на висину каматне стопе.

Фузионирањем појединих мањих новчаних завода тешко да ће се дјеловати на радикално снижење каматњака. Фузијом се не добивају никаква нова средства а само јача понуда од потражње у стању је дјеловати на снижење каматњака. Фузије, услед смањења режије могу опет само дјеловати на просперитет фузионираних завода и евентуално имати за последицу плаћање веће дивиденде али никако и на снижење каматне стопе. Укидање пореза на улошке могло је имати за последицу снижење каматњака на конто-коренте али је могло имати за последицу и повећање каматњака на улошке. За поједине новчане заводе ефекат је могао бити исти, приступили се у висини одпалог пореза снижењу камата на конто-коренте или повећању камата на улошке. Да ли ће се приступити једном или другом начину валоризације тог укидања пореза на улошке зависи у главном да ли је новчаним заводима стало да све подуму око интензивнијега сакупљања уложака или им је пако стало да буду јефтинији према својим контокорентистима. То зависи како већ рекосмо о ситуацији на новчаном тржишту. У периоди напетости новчаног тржишта приступит ће се повишењу каматњака на улошке, у периоди обиља готовине снизит ће се дебетни каматњак.

Картелирањем новчаних завода у циљу снижења каматњака на улошке тешко да ће имати за последицу снижење дебетног каматњака. Изгледа нам да је Народној Банци у главном стало до тога да се на улошке плаћа што нижи каматњак еда би се онда ради тога могао снизити и каматњак код контокорената. Ми држимо да то није исправно. У земљи у којој још није развијена смисао за штедњу треба све подузети да се улошци концентрирају код новчаних завода, а један је од првих услова за такову концентрацију да новчани заводи плаћају и ка-

матњак који одговара приликама тржишта. Ако се данас у приватном промету плаћа и 20% камата, ако зграде носе 10% и преко-ако државни папири носе преко 8% онда не налазимо оправданим тражити да се на улошке путем картелирања плаћа само 4 до 5% камата. Код таквих картела и у колико би се сви новчани заводи држали тих картела, пријетила би опасност да би стање уложака код новчаних завода бивало све мање и мање. А како би тек онда било са каматњаком код контокорената кад само један малени дио потражње могао би бити задовољен. У сваком случају од снижења каматњака на улошке испод висине која би одговарала данашњим приликама не можемо очекивати нижаково снижење наше опће каматне стопе.

Проучавајући ову резолуцију Народне Банке мора нам бити јасно да Управном одбору наше емисијоне банке није потпуно јасно у чему је наша кредитна криза и према томе на који начин треба тражити излаза. Није доста констатирати да је каматњак прескуп него треба потражити и узроке зашто је он данас прескуп, зашто је пред двије године био још скупљи и зашто прије рата проблем скупоће новца није долазио у данашњој форми. Тек кад смо све ово испитали и утврдили можемо и наћи мјере које су кадре да тај проблем у рјеше.

У кратко речено послеријатна кредитна криза проузрокована је у главном ради диспаритета између потражње и понуде на капиталом. Пошто је и капитал једна роба као и све остале каматна стопа није ништа друго него цијена за препуштене капитале у којој је цијени садржана не само оштета него и извјесан ризико. И како је послерије рата, поготово по престанку инфлације потражња за капиталима била знатно већа него што је била понуда, јасно је да је цијена за расположиве капитале бивала све већа и већа па од туда и скупоћа новца, дотично превисока каматна стопа.

За вријеме инфлације ликвидни капитали били су тако рећи децимирани. Улошци код новчаних завода, који су у неким нашим крајевима прелазили и стотине милијона златних динара, по свршетку инфлације изнашали су можда и милијарду динара, ну та милијарда динара одговарала је вриједности он нити сто милијона предратних динара, а кад узмемо у обзир куповну снагу, онда нити толико. Јасно је да су наши новчани заводи, иако су биланце представљале невјероватне цифре имали на расположењу за финансирање наше привреде далеко

мање средстава него што је то био случај прије рата. Још ни данас улошци наших новчаних завода, узевши у обзир куповну снагу динара не изнашају толико колико су изнашали прије рата. Тако примјерице улошци код комуналних штедионица Словеније износили су концем 1913 159 милијона златних круна, а концем 1925 тек 386 милијона папирнатих динара па је очигледно да ови новчани заводи не врше више ону кредитну функцију коју су вршили прије рата. Чак ни код великих загребачких новчаних завода улошци концем 1925 по својој куповној вриједности још не одговарају вриједности уложака концем 1913.

Док улошци ипак изнашају бар један дио предратних износа, разне хипотекарне и комуналне заложнице пласирањем којих новчани заводи могли су да задовоље потребе хипотекарнога и комуналнога кредита, не представљају данас ни педесети дио онога што су били прије рата, па су се потребе за оваковим кредитима, уколико су уопће биле подмирене, морале подмирити из краткорочних кредита.

Док је понуда за расположивим капиталима дан с далеко слабија него што је била прије рата, потражња је знатно већа. Помислимо само на онај велики број подuzeћа која су основана после рата, помислимо на проширење већ постојећих подuzeћа, помислимо на знатну грађевну дјелатност после рата у главним нашим центрима, па ћемо се увјерити да је потражња била знатно већа него што је био случај прије рата. Изгледало је да се све трси да се чим прије надокнади све оно што је било занемарено раније па се је инвестирало на све стране, дапаче били су инвестирани и они износи који по својој нарави морају бити краткорочни.

Слабија понуда на расположивим капиталима а знатно јача потражња него што је био случај прије рата, јасно је да су морале имати за посљедицу знатно повећање каматне стопе. Каматна стопа могла је почети падати тек онда кад се једном дјело подuzeћа више не рентира радити помоћу кредита и кад се ликвидацијом таквих кредита смањи потражња за капиталом и тако ублажи диспарат између потражње и понуде на расположивим капиталима.

Кредити Народне Банке, који у многим привредама играју знатну улогу, у нашој привреди немају велико значење. Помислимо да цјелокупан ескомтни кредит Народне Банке не изнаша

више од једне милијарде двјесто милијона динара или тек нешто преко 100 милијона златних динара, док рецимо кредити које је подјелила сама Прва Хрватска Штедионица изнашају знатно више. Према томе улога наше Народне Банке у нашој привреди није онако доминантна како је то случај у другим државама па према томе ни ауторитет наше Народне Банке није бог зна каков и њезиним захтјевима не подаје се она важност која би се морала подавати. Код једног новчаног завода код којег годишњи прираст уложака изнаша по 200 до 300 милијона динара, потпуно је свеједно да ли код Народне Банке ужива рескомпти кредит од 20 до 30 милијона динара или не. Тим мање кад она на улошке плаћа претежно 5% док на рескомптне кредите мора плаћати 6%.

Додуше оптицај наше Народне Банке изнаша просјечно 5.500 милијарди динара али од тог оптицаја одпада око 4 милијарде за разна државна дуговања док ради ескомпта долази у обзир тек нешто преко милијарде. Док је прије рата од оптицаја једне нотне банке најмање двије трећине одпадала на пословне мјенице које су се есконтирале код емисијоне банке, данас је ситуација скроз друга. Кад би била иста релација какова је била прије рата и кад би код оптицаја од 5 и по милијарди динара ескомпт мјеница изнашао око 4 милијарди динара, улога Народне Банке у нашој привреди била би скроз друга и њезин кредит и кредитна политика била би одлучна за развитак читаве наше привреде.

Међутим Народна Банка, набрајајући узроке данашње кредитне кризе није ни не спомиње ове ствари које су од предсудне важности за нормални развитак наше привреде.

Један од даљних узрока наше данашње кредитне кризе лежи и у томе да у читавим дјеловима наше државе нема организираног хипотекарног кредита па се све инвестиције врше из мобилних средстава. Док прије рата саме загребачке банке имале скоро 100 милијона златних круна хипотекарних кредита, данас немају ни половину тог износа и то *nota bene* у папирнатим динарима, па је наравно да поремећени однос између краткорочних и дугорочних кредита није могао повољно деловати на нормализирање новчаног тржишта. Државна хипотекарна банка, која данас има тако рећи монопол за хипотекарне кредите ограничила је своју делатност у главном на Београд и ни најмање не води рачуна о великим потребама за дугорочне кредите и осталих дјелова наше државе.

Понуда на капиталима са стране наше привреде била је у ово последиједње вријеме тако малена да није могла дјеловати на радикалну промјену каматњака. А иноземни кредити, који би имали попунити ту празнину, нису до пред кратко вријеме уопће притицали у нашу привреду и то поглавито због несрећности наших прилика. Тек кад смо регулирали наше дугове према сједињеним Државама Сјеверне Америке почели су притицати ти капитал и то за сада само за државу и неке јавне институције.

Излаз из данашње кредитне кризе и повратак каматњака на једну сношљиву висину може услиједити на два начина, или смањењем потражње за капиталима или знатно повећање понуде. Први случај био би да под тежином данашње кризе још већи број привредника обустави или редуцира своје пословање. Престанком њихове делатности, потражња за капиталом била би знатно мања а то би опет дјеловало на висину каматне стопе. То је нека врста политике дефлације која је код нас пред 4—5 година инагурирана са толико дилентатизма и кривих претпоставака. Други би начин ријешења кредитне кризе био тај да се повећа понуда на капиталима. Народна Банка не мисли да у том правцу промјени своју политику она дапаче иде за тиме да у још већој мери редуцира своје кредите иако данас обзиром на покриће наших новчаница могла би у својој кредитној политици бити много либералнија. Већа понуда на расположивим капиталима може доћи из туземства и иноземства. Улошци код наших водећих новчаних завода расту у знатној мјери иако је темпо у години 1926 био нешто спорији него године 1925. Пораст уложака код наших новчаних завода, тачних података немамо при руци, изнашат ће и милијарду динара ну то још није толико да би се могле задовољити све кредитне потребе наше привреде. Наставили се развитак овим темпом, ми ћемо за пар година већ и са нашим националним капиталима бити у стању да покријемо добар део наших кредитних потреба па ће каматна стопа иако полагано али константно показивати тенденцију падања.

Знатан и брзи пад каматне стопе може услиједити једино онда ако из иноземства добијемо довољно капитала. Тим је путем ишла Немачка, и данас има каматну стопу емисијоне банке од 5% док је пред три године каматна стопа нотне банке изнашала 13%. Исти је процес у Аустрији и Мађарској које су

помоћу иноземних кредита у знатној мери консолидирани кредитно тржиште.

Ну није доста да сама држава добије довољно кредита у иноземству иако исплата свих летећих државних дугова знатно би олакшала ситуацију на новчаном тржишту. Потребно је да се добију зајмови и за наше самоуправе, у првом реду наше градове како би се и они могли ријешити летећих дугова и провести неке инвестиције које би дале новог импулса нашој привреди.

Без регулирања питања дугорочних кредита нема ни говора о санирању прилика на нашем новчаном тржишту. Потребно је да Државна хипотекарна банка или неке друге установе добију бар толико иноземних дугорочних зајмова да се могу ријешити најпрече потребе на дугорочним кредитима. Тек онда кад се мобилизирају она средства која су утрошена у разне дугорочне инвестиције као подизање зграда и слично, понуда на расположивим капиталима бити ће тако знатна да ће се осјетити олакшање и на новчаном тржишту. А успјели нам да и нашој индустрији уз повољне увјете прибавимо иноземне дугорочне кредите, наше новчано тржиште доћи ће у нормалну колотечину и понуда на расположивим капиталима бити ће тако знатна да ће у кратко вријеме каматна стопа доћи на сасвим сношљиву висину. Да се до тога дође неће бити потребите никакове присилне мјере, само међусобна конкуренција појединих новчаних завода око сјегурног пласирања расположивих средстава дјеловат ће на снижење каматњака. И онда нитко неће питати колико изнашају порези, колико режија : кад се извјесни капитал не могу више сјегурно пласирати уз 12% мора се задовољити и са 10%, а кад више не иде ни са 10 мора се бити сретан ако се може пласирати и са 8%.

Тај процес снижења каматњака може Народна Банка са своје стране убрзати, прво ако дјелује на позване факторе око олакшања пласирања страног капитала у нашу привреду, а друго ако своју кредитну политику постави на савременију базу и ако буде имала пред очима више интересе опћенитости него оног уског круга, који стицајем прилика ужива њезине знатне кредите.

Меморандум Народне Банке у погледу скупоће каматне стопе није никаково ремек дјело које ће остати сачувано и покољењима која долазе. Оно показује да нашој емисијоној банци

није потпуно јасно у чему се састоји наша кредитна криза и на који се начин даде из ње изаћи. Узрок је скупоће новца у помањкању расположивих капитала а излаз је једино у повећању те понуде тако да нестане досадашњег диспаритета између понуде и потражње. То је проблем а све што навађа и предлаже Народне Банке нити стоји нити је кадро у цијелости ријешити постављени задатак.

Др. Иво Белин

Шта нам казују јавне продаје ?

Кад се загледа у статистику јавних продаја, може се, доста јасно, запазити једно прелазно економско стање, које нас је пре 40 година захватило и које нас, још, није испустило. То прелазно стање је окарактерисано све пунијом мобилизацијом капитала у новчаним заводима, које отпочиње управо 1887 год., да све већи мах узима, у колико се од тога доба одмичемо даље, све дубљим продирањем новчане привреде заједно с обрањем оних земљорадничких домаћинстава што су се показала неспособним да се новој ситуацији прилагоде ; најзад, банкротствима, која су захватала низ варошких предузећа и која су падала услед конкуренције јачих и као резултат свој имала постепену концентрацију капитала.

Овлашним прегледом се то, свакојако, може утврдити.

* * *

Потребно је, пре свега, утврдити да је јавних продаја било :

година	по варошима	по селима	у опште
1891	800	4.780	5.580
1892	864	3.997	4.861
1893	465	2.194	2.659
1894	558	3.395	3.953
1895	737	5.444	6.181
Свега :	3.424	19.810	23.234

Други период показао је ове резултате :

1896	585	5.233	5.818
1897	423	2.634	3.057
1898	584	4.765	5.349
1899	950	4.135	5.085
1900	1.240	4.503	5.743
1901	967	3.558	4.525
1902	775	3.095	3.870

Интересна је појава : да је и у даљем периоду од 1903—1908 године број јавних продаја по селима опадао и да је, у односу према њима, број јавних продаја по варошима био доста висок, знатно већи него ли у периоду 1891—1895.

Знатан број продаја у варошима је одјек пропадања ситних предузећа, која нису могла издржати конкуренцију с крупнијима. Неравномерне по годинама, јавне продаје по варошима су, ипак, показивале сталну тенденцију коначне ликвидације сразмерно многих трговачких и занатлиских предузећа. Ми смо ту статистику забележили за време најтипичнијег периода, у коме су радње коначно пропале, а оне су пропале једновремено с продајама њихових добара, покретних и непокретних.

Али ове продаје, посматране по окрузима, пружају још једну слику ; на име слику нашега задуживања по селима, по главној задуживања или зеленашког, или таквога, које се ретко може одужити услед опште оскудице и немаштине и услед неспособности појединих крајева да се, тако брзо, привредно оспособе и унапреде. Као типични крајеви штедње и способности да се задуживању отму и овом приликом се показују наши источни и јужни крајеви.

Тако је било јавних продаја :

Године	највише		најмање	
	у о к р у г у			
1891	пожаревачком	топличком	
1892	крушевачком	црноречком	
1893	ужичком	крајинском	
1894	рудничком	топличком	
1895	крушевачком	топличком	

Интересантна је ствар, да је и даље остао с најмање продатих парцела округ топлички : са 78 у 1902, а у тој истој години је највише имао округ подрински : 976 !

Интересна је, такође, ствар, да се у највећем броју случајева као поверилац појављивала држава, а у доста маломе приватни повериоци.

Јер је било јавних продаја за рачун и то :

у години	државе	приватних поверилаца	државе и приватних поверилаца	
1891	3.991	1.402	187	
1892	3.473	1.211	177	
1893	1.847	719	93	
1894	3.137	724	92	
1895	5.049	955	177	
Свега :		17.497	5.011	726

Пада врло јако у очи да је према огромном броју продаја непокретних добара, сразмерно исувише незнатан број продаја покретних ствари, и оне, извесно, претежно падају на вароши. То је само знак : да је, у томе периоду, наш сељак у опште, а особито задужени сељак, био без комфора од вредности, уз то да је и с мало стоке остао и да је она била сасма мале вредности, па му се земља узимала у попис и продавала. А из огласа, у своје време штампаних у *Српским Новинама*, могло се видети и то, на каквој је жалосној цени и сама земља била !

А тих је продаја било :

Године	непокретних добара	покретних ствари	непокр. добра и покрет. ствари
1891	5.238	254	88
1892	4.590	221	50
1893	2.420	195	44
1894	3.757	171	25
1895	5.892	257	32
Свега :	21.897	1.098	239

Пада, стога, у очи да је највећи проценат јавних продаја извршен над баштама, њивама, ливадама, чајирима, виноградима и забранима, над оним објектима, на којима се земљорадња заснива. То је само доказ о томе : да је нагло продирање новчане привреде масу сељака онеспособљавала да одговарају својим обавезама, чак и обавезама најминималнијим. Они су, после продаје тих објеката, постајали очајни *паупери*, да се њихова деца, отиснута у вароши ради изучавања заната и обављања варошкога занимања, потпуно пролетаризирају.

Број продатих непокретних добара је било :

непокретна добра	1891	%	1892	%	1893	%	1894	%	1895	%
куће с плацевима	543	5,73	586	7,04	272	6,08	363	4,96	484	4,96
механе и воденице	48	0,50	40	0,48	27	0,60	33	0,53	57	0,58
кућни плацеви	429	4,52	367	4,41	203	4,54	235	3,77	399	4,09
баште и њиве	6.550	69,10	5.453	65,48	2.974	66,46	4.107	65,92	4.606	67,66
ливаде и чајири.....	1.145	12,09	1.069	12,83	555	12,40	846	13,58	1.393	14,27
виногради	474	5,00	489	5,98	258	5,76	369	5,92	435	4,46
забрани.....	290	3,06	315	3,78	186	4,16	277	4,45	389	3,98

Али, мада је продаји излагат велики проценат земљорадничких објеката, опет су предмети у варошима продавати били знатно скупљи, што је само доказ о томе : како је вредност варошким предметима знатно већа, чак кад су то, понекад, и покретне ствари а не сама непокретна добра, и како су сељачка пољопривредна добра, код слабога жетвенога приноса и код неразвијене земљишне ренте, на врло слабој цени.

То се очигледно види по томе килоко је за продата добра добивено динара :

године	по варошима	по селима	у опште
1891	2,286.025.30	1,236.772,12	3,522.797,42
1892	1,520.920.08	1,070.015.62	2,590.935.70
1894	1,588.558.47	848.936.54	2,437.495.01
1895	1,449.777.44	1,149.505.63	2,599.283.07
Свега :	8,171.500.09	4,918.586.05	13,090.086.14
1896	726.803.12	1,085.192.05	1,811.995.17
1897	945.704.63	613.180.87	1,558.885.50
1898	1,768.605.50	1,394.928.29	3,163.533.79
1899	2,474.177.86	1,782.351.23	4,256.869.09
1900	2,833.495.09	1,903.040.10	4,736.535.19
1901	2,692.438.82	1,432.795.54	4,125.234.36

Међутим, по деоби дуговања, продата су добра дуговала :

године	државној благајни	Управи Фондова	другим новча- ним заводима	приватним повериоцима
1891	500.231,36	755.011,37	85.901,27	2,810.121,37
1892	496.522,34	487.259,35	160.810,31	1,712.286,34
1893	309,629,31	915.032,21	47.961,47	1,001.436.45
1894	436,342,89	1,084.026,30	35.996,32	1,114.722,21
1895	627.371,18	1,081.498,63	47.401,49	1,479.610,47
Свега :	2,370.097,08	4,322.827,86	378.070,86	8,118.176,84

Као што се види, приватни повериоци односе рекорд ; најмања су, међутим, дуговања код новчаних завода поглавито стога, што су жиранти примали на себе протествоване менице, па се, по том, појављивали као приватни повериоци.

Од особитог је, међутим, интереса преглед дужника по њиховом занимању.

А Број дужника је износио :

занимање	1891	1892	1893	1894	1895
чиновници	28	27	8	17	23
свештеници	7	3	—	4	4
трговци	210	145	100	108	152
гостионичари	68	73	39	45	48
занатлије	171	230	110	137	152
земљорадници	4.828	4.013	2.234	3.483	5.556
остали	268	370	168	159	246
свега :	5.580	4.861	2.659	3.953	6.181

Трговци, гостионичари и занатлије су онај варошки елеменат који је, заједно с продајама, коначно пропадао. Из њих

су се раније, за доба неразвијенога привреднога живота, обично регрутовали патролције, пандури, самсари и т. д. Тек доцније, упоредо с развитком привреднога живота, они, пролетеризирани, постају најамни радници.

Најзад је од интереса преглед о томе : зашта су јавне продаје вршене.

А оне су вршене :

године	за измирење пореза	услед презадужења	по тужби старатељског суд.	по кривичној пресуди	из других узрока
1891	3.847	903	171	658	1
1892	3.295	794	120	450	202
1893	1.714	550	56	251	88
1894	3.002	572	75	263	41
1895	4.824	636	52	461	218
Свега :	16.682	3.455	464	2.083	550

Продаје за наплату пореза су после непрестано расле ; број је њихов прелазио преко 7, 8, 10.000 ! И то је за дуг од пореза који је износио 900.000 до 1.600.000 динара !

Доказ само о томе : како је цена земљи била очајно мала, како су цене производима земљорадње биле такође мале (било је, у томе добу, времена кад је во у извесним крајевима ишао за 50—60 динара !) и кад је жетвени принос био управо јадан !

А жетвени принос је био са 1 хектара чак и у најновијем периоду :

	1893	1900	1907
усев	г о д и н е		
кукуруз	8,1	11,78	9,19
пшеница	7,0	6,87	7,08
раж	6,3	6,60	7,29
јечам	6,3	7,32	8,19
овас	5,3	5,29	5,46
крупник	4,7	4,80	5,30
елда	4,0	5,64	4,77
грах	5,5	7,26	7,62
сочиво	2,8	4,96	3,25

А код таквога ништавнога жетвенога приноса сасвим је разумљиво да се, често, не може платити ни она тричарија од пореза, каква је она пре рата у нас била !

Драгиша Лапчевић

Стечајеви у Краљевини С. Х. С.

И врашцима на крову сада је познато, да се ми налазимо у кризи наше целокупне привреде и наше пољопривреде напосе. Наш парламенат дао је влади најшира овлашћења, да ради на сузбијању те кризе и Влада се бави стварањем потребног апарата за тај посао : привремени Привредни Савет има да стави општу дијагнозу, Државни одбор за штедњу ће радити на изради и на примени потребних лекова.

Али док се модерна медицина служи и термометром, и микроскопом, и рентгеновим и другим најпрецизнијим апаратима, дотле за проучавање социјалног организма ми располажемо само овако недовољним средством, као што је статистика. Међутим нити се њене методе у опште могу упоређивати са прецизношћу горе поменутих апарата, нити је нарочито код нас обрађена до сада довољна пажња на прикупљање потребне грађе за даља статистичка истраживања. Г. Бор. Пањевац исцрпно је обрадио ову тему у бр. 4. Економиста. Ми немамо шта да додамо његовом образложењу, али низу конкретних предлога, којима се завршава поменута расправа, ми би хтели да додамо само један.

Сматрамо за неопходно потребно, да обратимо пажњу на то, како ће ефикасност рада и Државнога одбора за штедњу и Привременог Привредног Савета неминовно бити смањена одсуством *једне озбиљне конјуктурне статистике*. Стручни састав ових тела нам је довољна гаранција, да ће и емпиричка опажања његових чланова и учесника у раду бити од велике користи. Ипак ми видимо сада у старним државама свуда тежњу, да се проучавање привредне конјунктуре изводи на строго научном основу. Проблеми, који се нама постављају тако су разноврсни и многобројни, да се ми не смемо задовољавати њиховим решавањем само од случаја до случаја. Потребно је да се већ сада бацимо на прикупљање потребне грађе, која би се концентрирала у некој централној установи.

Ми доносимо закључке о кретању цена само на основу индекса цена на велико, који се објављује у »Привредном Прегледу« па пошто је овај лист из непознатих нам разлога задоцнио са израдом тога индекса за месец март ове године, то смо ми у немогућности, да се овим важним помоћним средством послужимо. Статистички подаци о броју објављених стечајева

у току године, као и упоређење ових бројних података за неколико година, — сматрају се сада као неопходно потребна компонентна свакога проучавања конјунктуре.

Међутим, пратећи са пажњом писање наше привредне штампе, ми смо могли прикупити из Привредног Преглада, из Југословенског Лојда и из сарајевског листа Раднички Покрет само непотпуне податке и то у толико : 1. што стечајеви нису подељени по врсти предузећа (индустријско, трговачко или занатско) нити пак по браншама и 2.) што за време до 1 априла 1925 године не знамо број поравнања ван стечаја, о којима треба водити рачуна, када се бројеви 1924. године упоређују са доцнијим годинама, када је могућност поравнања била искључена. Исто тако од највећег интереса би било, ако би се податци о броју стечајева могли упоредити са бројем ново отворених радња и предузећа.

Али и поред све њихове непотпуности, корисно је да се ти податци пажљиво проуче. Ово важи нарочито за доба привредне кризе, у којој се сада налазимо. Као што вели познати француски економиста Андре Лијес, прва последица, која се може приметити у свакој кризи, састоји се у томе, што је ликвидација овога патолошкога стања немогућа без губитака и без страдања појединаца. Задатак је статистике стечајева, да о тим губитцима у сталној борби појединаца за опстанак води тачно рачуна.

У доба новчане инфлације стварају се вештачки услови за опстанак предузећа те је стога број стечајева минималан. Ова појава може се констатовати и за наше прилике. И ако је повећање новчаница у оптицају и задуживање Државе код Народне Банке престало већ 1923 године, ипак је број стечајева врло незнатан и не надмашује у току целе 1924 године само 106 случајева. Овome треба додати извесан број поравнања ван стечаја те би се само у томе случају могло вршити упоређење са 1925 годином, када је забележено укупно 348 стечајева и, најзад, са прошлом 1926 годином, када се тај број попео на 962 стечаја.

Међутим за ове две доцније године ми имамо већ податке о броју стечајева по месецима те се из њиховог кретања из месеца у месец могу извести довољно поучни закључци, пошто су 1. априла 1925 године укинута прописи о поравнању ван стечаја тако, да се после тога датума сви бројеви односе на објављене стечајеве, који су по месецима распоређени овако :

1925	јануар	12	} 35	1925	јули	47	} 106
	фебруар	14			август	31	
	март	9			септембар	28	
	април	16			октобар	31	
	мај	14			новембар	59	
јуни	26	децембар	61				

Интересантно је забележити, да је нагли скок у другој половини 1925 године настао баш у исто доба, када су се цене почеле прилагођавати новој куповној моћи оснаженога динара, јер је тотални индекс цена на велико од просечних 1925 у првом полугодишту смањен до 1643 дакле за 16.4% а за пољопривредне производе чак и за 30.4%.

Прилагођивање привреде новоме односу цена је један мучан процес, који у економски неразвијеној средини може да траје годинама. Треба имати на уму још и то, да су привредни односи били поремећени не само због снажења нашега динара и подизања његове куповне моћи у унутрашњости; поремећаји су нам долазили такође и са стране због повећане вредности злата, као и због пада светских цена пољопривредних продуката после обилне жетве 1925 године (вид. чланак : Вредност нашега извоза у бр. 2 „Економиста“ за 1927 годину).

Сви ови узроци — унутрашњи и спољни — су, дакле, сарађивали на томе, да се ово пречишћавање односа у нашој привреди настави са још већом жестином и у прошлој 1926 години, која је забележила већ 962 стечаја и поред тога, што су 641 предузећа добровољно ликвидирани од стране њихових власника а у жељи да се избегне стечај и да се спасу уложени капитал и, као што се види из следећих бројева :

	Стечајева	Ликвидација добровољних		
1926	Јануар	48	} 113	
	Фебруар	52		36
	Март	66		37
	Април	67		40
	Мај	94		40
Јуни	84	64		
	Јули	104	} 236	
	Август	67		36
	Септембар	97		69
	Октобар	86		93
	Новембар	89		74
Децембар	108	41		
1927	Јануар	81	} 173	
	Фебруар	143		49
	Март	186		62

Ово је, дакле, цена наше *malaise de réadaptation* (израз René Théry). Ми се не упштамо овом приликом у потанко проучавање свију узрока ове појаве. Када је динар од 6.⁶⁵% своје предратне паритетне златне вредности у 1924 години порастао на 9.¹⁵% у 1926 години, то се оправдано могло очекивати паралелно смањивање режијских трошкова наше производње и то : надница, државних пореза и самоуправних дажбина. У нашој индустрији, која ради са врло недовољним капиталима, наднице мануелних радника сачињавају знатан део режијских трошкова. Из података, које смо објавили у бр. 4. Београдске Економске Ревиије јасно се види, да су се наднице од I полугодишта 1924 године до I полугодишта 1926 године подигле од 24 дин. 21 п. до 26 дин. 68 пар. дакле за 10.²%. О некаквом смањењу нема, дакле, ни говора.

Расходи 3400 наших општина (за које су објављени подаци у »Прегледу о стању свих самоуправних прихода и расхода у 1925 години) порасли су од 736.⁶ на 925.¹ мил. дин. дакле за 25.⁶% у току једне године од 1924 до 1925 г. Уједно је повећан за 10.⁷% онај део прихода, који се покрива прирезима на државни непосредни порез. Најзад су и државни приходи и дажбине остали стабилни у току ових година.

Нећемо, да преумањујемо значај свију ових фактора. Мислимо, ипак, да се појава, која се огледа у статистици стечајева у нашој земљи, не би дала уклонити потпуно. Доказ је томе, што и друге земље нису могле избећи ову појаву, као што се види из следећих бројева :

	Просечни месечни број стечајева у 1913 години	Децембар 1926 г.
у Енглеској	294	336
„ Италији	616	723
„ Канади	152	190
„ Сјед. Држ. Сев. Америке	1.213	1.900

Може се рећи, да је све ово врло слаба утеха, али у привредном истраживању ми и не смемо тражити неку мирну лектуру. Ми морамо гледати истини у очи чак и у случају, када су закључци, до којих се долази, — неповољни. У исто доба пак не треба претеривати у нашој оцени ових факата. Јесте, и ми смо ушли 1925 године у ред европских држава, које пате од несрећених привредних прилика и које су заједно — њих 50 на броју — ту скоро, у Женеву тражиле лека томе стању.

Јесмо ли у лошем положају у поређењу са другима државама ? Шта значе апсолутни бројеви наше статистике стечајева ? Ми имамо у годишњем извештају Београдске Занатске Коморе за 1926 годину следеће податке о бројном стању занатских радња у земљи :

у Србији	70.000	
„ Хрватској и Славонији	38.000	
„ Словеначкој	22.600	
у Босни и Херцеговини	20.000	
„ Војводини	25.000	
„ Далмацији	6.000	
„ Црној Гори	2.500	
непротоколисани	18.900	
		укупно 200.000 занат-

лијских радња.

Ми знамо такође из извештаја Радничких Комора, да је број индустријских предузећа у земљи износио у 1925 години—9.222. Ако се томе дода још око 90.000 трговачких радња, долази се до закључака, да се укупан број радња и предузећа у нашој земљи може оценити са округло 300.000.

Од тога броја у прошлој 1926 години је пало под стечај 0.32%, а добровољно је ликвидирало 0.21% или укупно 0.53%, дакле, *нешто више од пола процента*. Овај закључак много би добио у својој далекосежности, када би се могле утврдити још две важне чињенице : с једне стране би требало знати број скинутих стечајева, који, наравно, расте упоредо са бројем објављених стечајева. Овим би се много добило на већем прецизирању бројева наше статистике. С друге стране пак бројне податке о стечајевима и о извршеним добровољним ликвидацијама требало би упоредити са бројем ново-отворених радња и предузећа.

И ако немамо потпуно тачне статистике, ипак можемо тврдити, да број ново основаних предузећа далеко надмашује број ликвидираних. Знамо, на пример, да је само Београдска Трговачка Комора за своје подручје издала у 1924 години 3.469 одобрења за отварање трговачких радња, а у 1925 години чак и 4.259. И ако допустимо, да извесан број ових одобрења остаје неискоришћен или да се односи само на проширење делокруга постојећих радњи, ипак можемо тврдити поуздано, да само подручје Београдске Коморе потпуно надокнађује тај губитак, који услед стечајева и добровољних ликвидација настаје у земљи.

Предузимљивост нашег привредног света се не да уплашати недовољним успехом појединаца. Ликвидирају се и престају послови започети у доба инфлације на нездравим основама послератних прилика. Можемо константовати, да се и у садашњим привредним приликама ипак отвара много већи број предузећа од оних, који ступају у ликвидацију. Морамо видети у томе доказ привредне појаве, за коју је још пре двадесет година чувени немачки научник Вернер Зомбарт рекао, да се поседи крећу »у правцу бољег газде« — *in der Richtung zum besten Wirt.*

Повећани број стечајева ми не морамо стога третирати тако, како се ова појава оцењује у нормално доба. У садашњим приликама то је у знатној мери само неизбежно »пречишћавање«. Долазе »боље газде«. Они заснивају своје калкулације на једној стабилизованој валути. Они не рачунају са претераним послератним добитцима. Они ће водити своја предузећа у духу оне штедње и онога поштења, којима су се одликовала и са којима су пожнела лепе успехе толика прератна поколења привредника у овој земљи.

Ал. Вегнер.

Pomorska statistika za 1926. god.

Slavko J. Sirišević

Naša Uprava Pomorstva (netačno — premda zvanično — nazvana „Direkcija za Pomorski Saobraćaj“) ponova nas je zadužila svojom publikacijom o pomorskoj statistici naših luka za 1926. god. I u ovoj statistici sadržani su podaci za 64 naša pristaništa, a nije publikovan saobraćaj za 43 manja pristaništa.

Publikacija iznosi saobraćaj ladja, t. j. njihov broj i njihovu kubaturu u registarskim tonama, promet robe, saobraćaj putnika i statistiku pomorskog ribarstva.

Svi su ti podaci veoma dragoceni i smatramo da je vredno s njima se pozabaviti.

Kad se uzme saobraćaj svih tih 64 pristaništa ujedno, vidimo, da je stiglo, odnosno da je otputovalo jedrilja 6207 (u god. 1925. 5653), parobroda 63.603 (u 1925. 53.829). Neto kubatura jedrilja bila je svega 250 240 registar tona* (u 1925. 220 980), a ona

* 1 register tona = 2,83 m³.

ladja na paru 9 970 581 reg. tona (1925. 9 468 475). Prema tomu broj ladja na jedra prema onima na paru stoji kao 1 : 10, no njihova kubatura ili veličina odnosi se kao 2,5 : 100, znači da su jedrilje prosečno 4 puta manje od parobroda. Ovaj povoljan srazmer imaju jedrilje da zahvale velikom broju malih parobroda naše obalne plovidbe. Dok sve jedrilje pripadaju po svojoj prirodi i nemogućnosti održavanja redovnih linija slobondoj, (dakle neredovitoj) plovidbi, dotle se parne ladje dele na redovitu i slobodnu plovidbu.

Broj parobroda redovitih pruga daleko je veći (54 321) od broja parobroda slobodne plovidbe (4 182) i njihov je srazmer prema tomu kao 1293 : 100 (u 1925. : 51 482 redov. i 4347 slob.), dakle tih parobroda stalno zaposlenih na linijama ima 13 puta koliko onih bez utvrđenog pravca i vremena. Ali i pored tako velikog broja prvih, njihova kubatura izražena u neto reg. tonaži iznosi 9 043 975 (u 1925. 7 204 608), dok ona parobroda slobodne plovidbe jeste 1 926 606 (u 1925. : 2 042 887) dakle okruglo četvrtinu od one prve. Znači da su parobrodi slobodne plovidbe prosečno preko 4 puta veći od parobroda obalne plovidbe.

Nije vredno upuštati se u posebnu analizu tog saobraćaja u svim prištaništima, jer ona imaju više ili manje lokalni značaj. Dovoljno je, ako pomenemo nekoliko važnijih.

Split sa svojom severnom lukom (Vranjica) video je doći svega 7702 (u 1925. 7533) ladje sa 2 057 530 register tona (u 1925. 1 977 194), Šibenik 3894 (u 1925. 3200), 741 116 reg. t. (u 1925. 677 952), Sušak, 3179 (2870), 556 439 reg. t. (521 099), Gruž—Dubrovnik 5682 (3264) 1 266 176 reg. t. (1 082 815).

Vredno je doznati odakle su te ladje dolazile i kamo su polazile. Svega 62 367 (u 1925. 54 458) došlo i gotovo toliko pošlo ponova u naše luke. Njihova kubatura iznela je 1926. god. 7 299 918 (u 1925. 7 018 051) reg. tona. Iz Italije nam je došlo 6565 (6113) od 2 224 503 reg. t. (1 784 938), a u Italiju je pošlo 6264 (5786) sa 2 004 320 (1 814 515) reg. t. Iz Grčke je došlo 456 (508) ladja sa 264 623 (227 935) reg. t. dok je tamo pošlo 510 (561) sa 369 717 (304 409) reg. t. Iz Engleske je došlo 64 ladje (87) 120 020 reg. t., a pošlo samo 49 (68) sa 79 576 (113 582) reg. t. Iz Albanije 240 (212) sa 61 657 (55 175) reg. t., dok je iz Egipta došlo samo 23 (21) sa 31 598 (44 654), ali je tamo pošlo 62 (67) ladja sa 137 578 (137 470) reg. t. prostora. Naprotiv iz Severne Amerike došlo je 15 (15) ladja sa 78 881 (85 575) reg. t., ali je pošlo 20 (13) koje

je imalo tek 68 060 (59 206) reg. t. Zatim dolaze još Nemačka, Argentina, Alžir, Holandija, Turska, Rumunija, Malta, Belgija i druge zemlje.

Za nas je medjutim važnije doznati, pod čijim su zastavama te lađe plovile. Razume se, daleko najveći broj je bio pod našom 63 301 (u 1925. god. 55 429) sa 7 829 305 (u god. 1925. 7 227 930) reg. t., ali omah zatim dolazi italijanska zastava 6140 (5670) lađe i 1 985 726 (1 870 463) reg. t., pa Engleska 102 (105) 235 553 (202 221) reg. t., Holandija 34 (24) 55 713 (29 656) reg. t., Grčka 46 (54) lađa 40 758 (65 676) reg. t., Nemačka 24 (22) lađe 34 553 (27 281) reg. t., Francuska 12 (17) ladja 14 400 (17 240) reg. t. Sjed. Države 2 (1) 6892 (206), zatim još pod albanskom, čehoslovačkom, danskom, egipatskom, norveškom perzijskom i turskom zastavom. Ali tugaljivo je to što daleko najveći deo naše zastave sačinjavaju lađe lokalne plovidbe (56 342 1 — u 1925. : 48 823 — 7 158 537 reg. t. — u 1925. : 6 439 851), dok kubatura lađa (2891, u 1925. 2956) slobodne plovidbe, koja je plovila pod našom zastavom (543 834 u god. 1925. 686 514) je manja nego lađa (1063, u god. 1925. 1136) slobodne plovidbe, koje su plovile pod italijanskom zastavom. (981 998, u god. 1925. 988 102) i to gotovo u dvoje manja, a i lokalna plovidba je zastupana pod italijanskom zastavom u dosta jakoj meri (3079 u 1925. : 2695 lađa 885 438 — u 1925. : 768 921 — reg. t.) Naprotiv, redovnih linija nema pod drugim zastavama. Sve one pripadaju slobodnoj plovidbi. To ova statistika ne pokazuje dovoljno jasno u procentima, jer se ti procenti odnose samo na ukupne cifre.

Interesantniji je i poučniji uporedni pregled prometa brodova po lukama u toku nekoliko godina, premda je Direkcija zaista trebala i mogla da nađe i statistike iz god. 1913. i za Rijeku, Senj i Bar, a ne samo za bivše austrijske luke. U glavnom vidi se, da većina naših luka još uvek nije stigla predratni saobraćaj lađama. Jedino Omiš je napredovao sa prko 40%, a Split sa blizu 20%.

U drugom delu prikazan je najinteresantniji i za saobraćaj luka merodavniji deo statistike : promet robe. Zbog velikog broja luka s malim saobraćajem Direkcija primenjuje uvek težinu od 100 kg (qb tovar, kvintal) kao jedinicu mere za promet robe umesto tone (1000 kg), koja je mnogo više uobičajena i najviše se približuje engleskoj meri težine, pa je u pomorskom svetu najraširenija zbog ogromne važnosti engleskog pomorstva. Ova tona težine

međutim ne sme da se zameni sa registarskom tonom, koja izražuje obim broderskoga prostora.

Prema toj statistici prošlo je kroz 77 jadranskih pristaništa (za manja pristaništa nije sakupljena ili objavljena statistika) svega 1 937 400 tona (u 1925. god. 1 760 596) od čega daleko najveći deo otpada na internacionalni uvoz i izvoz, na trgovinu sa inostranstvom : 1 568 000 (u 1925. : 1 378 807) tona t. j. 81% celokupnog prometa robom naših luka morskim putem.

Od prometa robe tih 77 naših luka gotovo polovica pomenute količine, 733 308 (u god. 1925. 750 094) otpada na obe splitske luke, od čega 627 336 tona na internacionalni promet. U 1926. po količini robe Splitu se je najviše približio Šibenik, koji je sa 366 116 tona (u god. 1925. 162 001) celokupnog i 347 350 (157 991) tona internacionalnog prometa znatno odmakao nad Sušakom sa 255 143 (u 1925. g. 310 480) tona svega i 210 242 (244 180) tone inostranog prometa. Dubrovnik dolazi polse njih sa 188 926 (212 260) tona (165 244 — a u 1925. 177 255 tona na inostranstvo), i mnogo se nije udaljio od Metkovića sa 165 877 (84 111 !) svega 110 957 (25 561) inostranog prometa.

U dalekom odstojanju kao prvi među sekundarnim lukama pojavljuje se Omiš sa 41 243 (62 372) tona svega i 35 504 (59 452) tona internacionalnog prometa pa onda slede Senj, Bar itd.

Dok je kod tuzemskog (lokalnog) saobraćaja uvoz skoro jednak izvozu, kod internacionalnog kretanja robe u našim lukama izvoz igra daleko znatniju ulogu.

Izvoz morem u inostranstvo u 1296. god. preko naših luka izneo je 1 298 063 (1925. 1 071 531) tona, dok je uvoz iz inostranstva bio svega 269 939 (307 276) tona t. j. niti četvrtinu izvoza. Taj se pojav u glavnom pojavlja i kod pojedinih naših luka, ali ima jačih devijacija od tog pravila. Potpuni izraz ovom pravilu daje Split sa 526 622 (542 152) tone u internac. izvozu i 100 714 (101 075) tona u uvozu iz inostranstva.

Šibenik naprotiv je čisto i skoro isključivo internacionalna izvozna luka sa 326 053 (139 949) tona intern. izvoza prema 21 297 (18 042) tona uvoza (kao 1 : 15). Sušak je vrlo izjednačena luka. Količina izvezene robe je prilično jednaka onoj uvezenoj sa strane. (119 030 prema 91 212 tona) (u 1925. 126 750 prema 117 430). Dubrovnik se približuje proporciji Splita, a Metkovički promet sličniji je onom Šibenika.

Po količini najveći uvozni artikal u naše luke bio je ugljen (125 821 tona ; u god. 1925. 152 963. Od toga je direktno iz En-

gleske uvezeno 69 840 (140 983) tona, ostalo preko Holandije i Italije podjednako.

Drugi po količini uvozni artikal u 1926. god. jeste fosfat, sa svega 46 787 tona od čega iz Maroka je došlo 27 240 tona, a 18 032 iz Alžira i malo iz Tunisa.

Pirita je uvezeno 19 983 tona (iz Cipra), a soli 17 635 i to iz Turske 9 705, iz Tunisa 6 730 i nešto iz Italije.

Zatim dolazi gvoždarija 8 803 tona. (Najveći deo iz Nemačke — reparacije — zatim iz Italije, nešto iz Francuske, iz Engleske i Belgije), žita 6 488 tona (valjda iz Amerike, ali sve preko Italije), kolonijalna roba 5667 tona (sve iz Italije ili posredstvom Italije), manufakturna 5 183 tona, (najveći deo iz Italije i nešto iz Engleske), maziva 4 542 tona (Italija i za čudo Bugarska, valjda greškom umesto Rumunije ?) Mašine 3 686 tona (Italija, Francuska, Engleska, Amerika, Belgija), sočivo, voće i povrće, asfalt, sumpor itd.

Naš jaki izvozni artikal građa zauzeo je po količini trećinu celokupnog našeg izvoza morskim putem i to 465 354 tona (u 1925. 334 153), drugi po redu jeste cement 292 203 (u 1925. 310 505) tona, onda tupina (laporac) 256 195 (u 1925. 274 220, zatim bauksit 91 300 (22 553) tona, pak domaći (mrki) ugljen 63 623 (26 200) tona, na šestom mestu dođe drvo za gorivo 48 101 (14 218!) tona, veštačko đubre 28 675 (15 440) tona, celuloza 9 865 tona, kamen i mermer 8 544 (3 330) tona, karbit 8 035 tona, azbestni škriljevac 7 575 tona, i onda sočivo, industrijsko bilje, žita, životinje itd.

Po pregledu zastava, pod kojima se uvoz u naše luke vršio, vidimo ogromnu prevagu italijanske zastave nad svima ostalima. Ona je i kod uvoza čak jednaka našoj (preko 40%), zatim dolazi na istoj visini Engleska i Grčka zastava (preko 7%), a druge su beznačajne (nemačka, turska, francuska, perzijska, holandska).

Kod izvoza dolazi do potpunog izražaja tugaljiva činjenica o punoj prevagi italijanske čak i nad našom zastavom i to u vrlo velikoj i zabrinjujućoj proporciji. (72% prema 19%). Kod izvoza se ispoljava još malo engleska zastava (3,2%), a sve ostalo je beznačajno (grčka, holandska, sjed. države američke, nemačka, francuska, danska i albanska).

Uporedni pregled prometa robe sa inostranstvom bio bi mnogo poučniji, kad bi sve rubrike bile ispunjene, a naročito one iz 1913. Iz njih vidimo, da je Bar u internacionalnoj trgovini

osetno nazadovao. Gruž (Dubrovnik) nije mnogo napredovao u odnosu prema 1913. Jedini je progres u uvozu, ali ima osetni nazadak prema 1925. Metković je vrlo mnogo napredovao u prometu sa robom, naročito u uvozu. Omiš je nadmašio u progresu sve ostale naše luke. Senj je znatno napredovao. Split je napredovao za 40% u uvozu, ali je više no udvostručio izvoz. Za Zeleniku nema merila kao ni za ostale luke. U glavnom 1925. god. bila je bolja godina za uvoz, a 1926. za izvoz.

Pažnje je vredna statistika cirkulacije putnika. Iz nje se vidi, da je najveći apsolutni broj putnika bio u srezu Sušak, pak Split (218 849 i 273 330). Za njima dolaze srezovi Dubrovnik (99 183), Šibenik (88 281) i Meljine (Boka) (84 766). Ovo se odnosi na kratke lateralne pruge. Longitudinalne pruge, razume se, nisu podeljene na srezove (88 556 putnika). Po gustoći putnika po morskoj milji opet na prvom mestu stoji Sušak (2,13%), pak Split, Dubrovnik i Meljine. Strane redovite pruge (Italijanske) slabo su posećene (0,25%). Svega je putovalo putnika između naših luka na redovnim linijama 1 003 457 (u 1925. 812 710).

Najzad, vrlo je pohvalno, što se sada publikuje i statistika pomorskog ribarstva, koja nam donekle daje sliku o vrednosti te primorske privredne grane. Između ostaloga saznajemo, da je jednogodišnja vrednost ulovljene ribe i u 1926 bila svega 35 833 945 (gotovo kao i u 1925.) dinara i da je svega ulovljeno 4 278 000 kg. Od toga najviše je otpalo na srez Šibenski (1 489 296 kg, 11663 473 Din.) splitski (1 121 605 kg, 9 820 917 Din.) i onda dubrovački (768 392 kg, 5 958 040 Din.), sušački i meljinski. Zaposlenih ribara bilo je 10 337 (nezaposlenih 2907), ribarskih lađica zaposlenih 2572, nezaposlenih 1035. Prema proceni direkcije vrednost ribarskih lađa bila je 22 710 977 din., a ribarskog alata mreža i td. (37 547 399 Din.).

Spužava je ulovljeno u vrednosti 431.915 Din., a koralja 46.250 Din.

Dobro bi bilo, kad bi Direkcija i kod prometa robe u našim lukama naznačila i vrednost, jer tako bi se videlo, i koja vrednost, a ne samo koja količina robe promise se preko naših luka. Držimo, da bi za onih nepomenutih 43 luka trebalo dati jedan sumaran izveštaj njihovog saobraćaja pod naslovom „ostale luke”, kako bi se dobila cifra saobraćaja svih naših luka ako te statistike uopšte već ima. Zameriti je što još uvek nije provedena unifikacija statistike za dve splitske i dve dubrovačke luke jer to smeta a

naročito onom koji ne zna o čem se radi pa odjedared naiđe na jednu dosad nepoznatu luku „Vranjica” koja bi se isto mogla i nazvati „Solin” ili „Duje”.

Iz ovoga se daje zaključiti, da u ribarstvu nije bilo napredka, dok je saobraćaj putnika porastao za 20% prema 1925. Kod robe rezultat je vrlo različan po raznim našim lukama, ali zbog štrajka u Engleskoj izvoz našeg ugljena u Italiju preko Metkovića i Šibenika porastao je do najvećih srazmera i na taj način mnogo uticao na povećanje prometa robe tih dveju luka. U manjoj meri je tome doprineo i uvećani izvoz građe i drva za gorivo, a za Šibenik još i bauksita. Sušak je baš zbog smanjenja uvoza uglja iz Engleske u toj godini spao i s obzirom na tu nenormalnu pojavu ne može se 1926. uzeti kao vrlo pouzdana baza za procenu veličine lučkog prometa. 1925. god. daje tačniju sliku, i ako zbog uvoza reparacijskog materijala ona je mnogo uticala na uvećanje cifre Sušaka. Valjda će nam 1927. da dadne merodavniju sliku normalnog kretanja robe i lađa u svim našim lukama, a Upravi Pomorstva hvala na njezinom trudu da nas drži obavještene o razvitku trgovine i saobraćaja u našim lukama.

Nemačka i jugoslavenski zemljoradnički proizvodi

Od Richarda Gersona, Breslau

G. R. Gerson, član jedne velike firme u Breslavi, koja se bavi kupovinom cerealijskih proizvoda, bio je ljubazan da nam izloži svoje gledište o trgovinskim odnosima između Nemačke i naše zemlje. U ovom trenutku se pregovara u Berlinu radi zaključenja trgovinskog ugovora, te je ova stvar aktuelna. Uredništvo.

Početak nemačko-jugoslavenskih pregovora o trgovinskom ugovoru, prate svi nemački privredni krugovi s najboljim željama.

Nade, koje se s ove i one strane stavljaju na zaključenje ovog ugovora, su mnogostruke i različite; već prema temperamentu i poznavanju prilika leže one između zaista mogućih ciljeva i ciljeva uplivisanih željom, koji stoje suviše visoko.

U krugovima Jugoslavije, koji se bave izvozom poljoprivrednih proizvoda, poimence žita, kukuruza, otpadaka mlinarske

industrije, kreću, se ova očekivanja po mom mišljenju na linijama, koje se ne mogu postići.

Pozdravljam stoga, što mi je u mom svojstvu suvlasnika jende nemačke veletrgovine poljoprivrednih proizvoda, koja se bavi naročito uvozom iz Rumunije i Poljske, dana mogućnost, da izrazim moje lično mišljenje i time dam neke pobude službenim krugovima, koji pozvani da po zaključenju trgovinskog ugovora trgovački saobraćaj naročito favoriziraju.

Izvoz jugoslavenskih poljoprivrednih proizvoda biva danas u glavnom Dunavom, izuzevši šljive.

Korišćenje transporta Dunavom dolazi za Nemačku samo u ograničenom opsegu u obzir, jer jedino njezin južni izdanak, Bavarsku i Baden, dotiče gornji tok Dunava. No Bavarska i pogranični krajevi su u prvom redu agrarne zemlje s malom gustinom pučanstva. Usled toga je i potrošnja ovih krajeva inostranih poljopr. proizvoda razmerno malena.

Ostala Nemačka, naročito njezini industrijski centri Saksonija, Šlezija i Vestfalija nama gotovo nikakvog udela na ovom jeftinom saobraćajnom putu, koji reprezentuje Dunav. Sem toga predstavlja Dunav u svakom slučaju samo jednu transportnu mogućnost, kojom se mogu koristiti samo krajevi, koje Dunav neposredno dodiruje, dočim jedno opšte pojeftinjenje suvih saobraćajnih puteva zahvatilo bi u daleko većem obimu gotovo sva produkciona područja u cerealijama.

Izvoz cerealija iz Jugoslavije u Nemačku može se prema tome samo onda bitno povećati, ako bude bilo mesta naročitim tarifnim pogodnostima, analogno onima, koje su utvrđene u nemačko-rumunskoj saveznoj železničkoj tarifi. Stvaranje povoljnih tarifa za železnički saobraćaj mora se na više ruta protezati s naročitim obzirom na ulazna i izlazna vrata, koja geografski i ekonomski za transport dolaze u prvom redu u obzir.

Postoji doduše u formi tako zvanog „Donauumschlagstarif“ n. pr. od Komarna, Bratislave etc. neka naročita tarifa, ali njeno pojeftinjavajuće dejstvo ni izdaleka ne dostaje, da izvoz Jugoslavije u Nemačku znatno podigne i jugoslavenskim izvoznicima otvori znatna područja za prođu.

Status quo pak apsolutno ne dopušta jedan forsirani izvoz iz Jugoslavije u Nemačku, kako sledeće upoređenje između rumunskih i jugosl. tarifa očigledno pokazuje :

<i>Dužina željezničke pruge :</i>	<i>Tarifa za 15000 kg kukuruza iznosi :</i>
Bukurešt—Breslau	1637 km Zlat. Mk. 4,15 na 100 kg
Roman i-Rum—Breslau	1283 km Zlat. Mk. 2,74 na 100 kg
Beograd—Breslau	974 km Zlat. Mk. 6,90 na 100 kg

Posle ovog upoređenja nisu potrebni dalji dokazi, da je izvoz jugosl. poljopr. proizvoda usled ovih nesrećnih željezničkih tarifa u Nemačku potpuno onemogućen. Trgovinski ugovor mora stoga da prati radikalno sniženje prevoznih tarifa, jer će inače biti jugosl. poljoprivrednicima plodovi ugovora neznatni, a njihove nade za polučenje boljih cena propašće.

I za jugosl. mlinarsku industriju biće smanjenje tarifa od vanredne važnosti, jer bi ona imala za svoje otpadke, npr. mekinje i dr. mogućnost prodaje i u krajevima Nemačke, koje će joj dotle zbog nerentabilnosti biti zatvoreni.

Ako će ovi moji izvodi doprineti tomu, da ubede merodavne krugove o potrebi uređenja železničkih tarifa u gore izloženom smislu, to će po mom mišljenju biti dana pretpostavka, da jugosl. izvoz cerealijske u Nemačku domala postigne napredak, koji će biti od koristi po obe zemlje.

S nemačke strane učiniće se sve, da se ostvare neophodno potrebna olakšanja.

Стање грчке индустрије

(Свршетак)

По овоме, премда непотпуном прегледу рударске производње у 1925 години, даје се створити једна општа слика о садањем стању рударске активности у Грчкој. Једна чињеница одмах пада у очи : Грчка производи незнатне количине лигнита. Каменога угљена, према ономе што се сада зна, нема уопште у овој земљи, и тај недостатак основног материјала за гориво доводи Грчку у незавидан положај да мора сваке године тражити на страни близу милион тона угљена за своје бродове, железнице и фабрике. Рачунајући да за потребан угљен Грчка изда годишње милион и по фунти стерлинга, долази се до закључка да увезени угљен стаје Грчку три пута више, него што она добије од укупног извоза свих својих руда. Да би колико толико поправила ову неповољну ситуацију, Грчка се труди да

прошири експлоатацију лигнитских лежишта, којих има у доста великом броју, нарочито у Егини, Кими, Патрасу, на Евији и т. д. За време блокаса у светском рату, покушаји у томе правцу дали су релативно добре резултате: вађење лигнита је достигло 300.000 тона. Тај лигнит, који даје 3—5.000 калорија могао би заменити камени угљен као гориви материјал. На жалост, продукција лигнита је, због неповољних услова експлоатације, сада у опадању. Она је од 213.488 тона 1918 године пала на 120.000 тона 1925 године.

Главне руде које Грчка даје јесу гвожђе и гвоздени пирит, олово и цинк, магнезит и манган, хром, емери, а нешто и сумпор, бакар, никел. *Гвоздена руда* налази се у обилним лежајима у Лавриону, Маратону, Локриди, на острвима Серифос, Сирос, Китнос, Милос.

Пре рата је продукција ове руде била интензивна: 1912 године износила је 431.632 тона, а 1913 године 423.569 тона. Рат је јако уназадио експлоатацију, која је 1917 год. сведена на 63.365 тоне, да се последњих година подигне на 100.000 тона. Гвоздени пирит се вади у Ермиону и у Касандри. Продукција се развија тако, да је од непуних 20.000 тона у 1916 години сада доспела до 75.000 тона. *Олово* се добија поглавито у среброносном галениту, који се вади у Лавриону и Атици, као и на острвима Сифносу и Серифосу. Експлоатација је пре рата била нешто интензивнија него данас. Године 1916 добивено је укупно 95.414 тона, али је продукција 1917 пала на 36.558, а 1918 на 18.416 тона. Последњих година се опажа подизање продукције, која је 1924 износила 70.921, а 1925 год. 68.400 тона. Нема сумње да ће она ускоро достићи бар свој прератни ниво. Експлоатација *цинка*, односно његових руда каламина и бленде, обавља се на острвима Антипаросу, Сифносу и Тасосу. Продукција је 1916 године износила 25.853 тоне, али је већ 1918 пала на 4.343 тоне да се, до данас, не дигне више изнад те цифре. Експлоатација *магнезита* показује из године у годину значајна померања. Године 1912 извађено је 62.595 тона његове руде 1916 год. 199.484 тоне, 1918 године, 39.340 тона, а 1924 године 52.030 тона. Острво Евија даје најбољу руду, али знатне количине ваде се такође са Тасоса, Ермиона, Мегариде, и Локриде. Острва Милос, Серифос, Сифнос, и Граматикон лиферују око 5.000 тона манганове руде. *Хром* се добија на Евији, у Тесалији и Фтиотиди. Продукција ове руде износила је 1918 године 10.890

тона, и она је данас нешто повећана : године 1924 износила је 15.061, а 1925 год. 12.700 тона. *Емери* се експлоатише на острву Наксосу, и његов главни конкурент у свету је анадолски емери. Сумпора има на острву Милосу и у Пелопонезу. Никел се налази у Локриди и Виотији. Његови рудници су 1918 године дали 20.577 тона руде, али је потом продукција нагло пала. Године 1925 закључена је између грчке државе и енглеског друштва *The Middle East Development Corporation Ltd* једна конвенција у циљу рационалне експлоатације и прераде те руде, па се може очекивати да ће богати лејаји никла постати важан извор прихода за Грчку.

Грчка има многе камене мајдане. У околини Кавале, на Халкидику, у Фокиди и Атици вади се одличан гранит. Али Грчка има нарочито мајдане *мрамора*, који дају разноврсне и фине врсте овога драгоценог камена за грађевинарство и вајарство. Мајдани на Пенделику чувени су још из Старога века са свога белог мрамора, од кога су подигнуте главне атинске грађевине. Они су и данас најважнији, јер дају сами једну трећину од укупне продукције, односно преко 1000 кубних метара годишње. Најлепши мрамор је међутим на Паросу. Његова белина је потпуно чиста, док пенделички има прелаза на жуто. Финоћом зрна не надмашује много Пенделик, али је овај много тврђи и тежи за рад. Химет даје мрамор сивкасто-плаве боје, који се мање цени и који је некад служио за надгробне споменике сиромаша. Зелени мрамор налази се у Тесалији и на Тиносу, црвени у Монију, јасписових боја на Скиросу, црни у Артосу. На острву Наксосу добија се бели мрамор са крупним зрнима. На Евији, мајдан Колонес даје сасвим бео мрамор, а мајдан Трисвукес пегав-црвено и жуто. Острвце Валакса има разнобојан мрамор.

Грчка производи знатне количине морске соли. Велике солане код Волоса и Анависоса, на Левкади и Наксосу, експлоатишу се у државној режији, али има и приватних солана. Годишња продукција соли сада достиже 40.000 тона и задовољава потребе, а може се и повећати за извоз. Најзад, Грчка има и минералне изворе. Познате су премда, не довољно уређене, бање Едипсос на Евији, Лутраки на коринтском заливу, Килини на ахејској обали, преко пута Закинта. Извор »Сариза« на острву Андросу даје, ако не богату минералима, ону укусну киселу воду, која се много троши у старим областима Грчке, где делом замењује рђаву пијаћу воду.

Механичка индустрија. — Највећи део својих руда Грчка извози у сировом стању у иностранство, а одатле увози прерађене метале и металне израде. Металуршка и у опште механичка индустрија још су тек у периоду стварања, и део руда и метала који оне прерађују посве је ограничен. Ипак, неколико већих предузећа, благодарећи повољном положају и обиљу сировина које налазе на лицу места, развила су своје инсталације и у високим пећима прерађују руде и израђују разне металне објекте. Највећа металуршка предузећа су француски Лаврион и јелински Лаврион. Она прерађују око 16.000 тона среброносног молибдена, што даје преко 5.000 тона олова у вредности од близу 70 милиона драхми. Француски Лаврион ради такође и арсенов оксид, чија продукција варира између 500 и 1000 тона. Поред тога 8 предузећа раде магнезит, а 2 цинкову руду. Ови се производи највећим делом извозе, доносећи земљи око 90 милиона драхми, док за увоз разних металуршких производа Грчка даје годишње око 160 милиона.

Механичка индустрија у ужем смислу речи боље је развијена од металуршке. Она броји укупно 108 предузећа, међ којима неколико са веома разгранатим пословањем, као »Василиадис« у Пиреју, »Вио« у Атини, »Неорион« у Сиросу и т. д. Међ специјалним гранама механичке индустрије нарочито су напредне фабрикације бакарних и месинганих премдета, оловних цеви, гвоздених ексера, металних кревета. Две творнице у Атини и две у Пиреју израђују бакарне котлеве и судове. Месингане предмете раде три фабрике у Атини и једна у Волосу. Укупна вредност бакарних и месинганих израда пење се на 30 милиона драхми годишње. Ова производња ипак не подмирује све земаљске потребе. Производња ексера и завртња је у знаку напредовања : док је 1921 год. она износила 1.500 тона, у 1925 год. је достигла цифру од 4500 тона (вредност приближно 20 милиона), тако да је увоз ових производа сада сведен на 2,000 тона. Ову фабрикацију представљају 14 предузећа у земљи, од којих 8 у Пиреју, 1 у Фалеру, 2 у Патрасу, 2 у Солуну и 1 на Крфу. Металне кревете раде 3 предузећа у Пиреју и једно у Атини ; укупно је 1925 године израђено 45.000 комада у вредности од 20 милиона драхми. Домаћа продукција покрива највећи део потреба, а са стране се сада увози кревета за 5—6 милиона драх. Производња пољопривредних справа је у опадању, јер су велике потребе насељеника добрим делом подми-

рене. Године 1924 произведено је 50.000 плугова, а 1925 свега 30.000. Ову продукцију заступају 2 фабрике у Волосу, 2 у Солуну и једна у Егиону. Вредно је такође забележити и фабрикацију гвоздених штедњака и вага, којој је центар у Пиреју. Укупна производња вага се пење на 1.200, а штедњака на 250 комада, што задовољава један део потреба, док остатак подмирује страна роба. Индустрија машина и мотора налази се у зачетку. Потребе задовољавају енглеске, немачке, италијанске и америчке фабрике, које имају своја заступништва у Грчкој. Увоз машина износи око 15.000 тона у вредности од 250 милиона драхми. Исто тако слабо је развијена и продукција аутомобила, вагона и гвоздених конструкција. Међутим, Грчка има више бродоградилишта у којима се не само оправљају лађе, него се такође израђују барке, једрилице, бродски делови и пароброди мање тонаже. Највећа међ овим предузећима су Василиадис у Пиреју и Неорион на Сиросу.

Грађевна индустрија. — Велика грађевинска активност која је настала после рата, а нарочито приликом насељавања малоазијских избеглица у Грчкој, дала је силан подстрек предузећима која раде грађевни материјал. Обиље сировина која се у земљи налази дало је могућности овим предузећима да се брзо подигну и да лако развију своје пословање. Ако је Грчка последњих година ипак увозила са стране велике количине сваковрсне грађе, то се има приписати изванредно великим потребама које домаћа предузећа, и поред развијеног пословања, нису била у стању да покрију.

Нарочито велике размере добила је у последње време индустрија цигле и црепа. Не рачунајући многобројне циглане и црепане које су никле у свим крајевима земље да би задовољиле тренутне потребе, у Грчкој данас има 35 индустријских предузећа која израђују циглу и цреп и која ће несумњиво, кад грађевинска активност буде сведена на нормалну меру, бити у стању да покрију редовне земаљске потребе. Укупна производња цигала, која је већ 1921 године износила 100.000.000 комада, попела се 1925 год. на 165.000.000 комада. Овој цифри треба додати око 20.000.000 комада цигала које се израђују од познате санторинске земље. Продукција црепова напредује у истој размери. Док је 1921 године она износила 20.000.000 комада, дотле се 1925 год. попела на 33.000.000. Укупна вредност продукције цигле и црепа у 1925 години цени се на 142 милиона

драхми, док вредност увезене робе са стране износи 12 милиона драхми. Као највећа предузећа могу се означити Киклопс и Атлас у Атини, Кекропс и Леон у Пиреју, Алатини у Солуну и т. д.

Индустрија цемента, коју представљају четири фабрике, и то у Елевсини, Волосу, Пиреју и Халкису, повећала је такође своје пословање. Од 28.000 тона у 1921 години, производња цемента у Грчкој је доспела до 60.000 тона у 1925 години, што представља вредност од 57 милиона драхми. Према званичним подацима, увоз цемента са стране у 1925 години је износио 64.705 тона у вредности од приближно 52 милиона драхми. Значи, дакле, да већ сада домаћа производња цемента задовољава половину потреба земље. Може се очекивати, међутим, да ће са опадањем грађевинске активности и напредовањем домаће производње Грчка бити у стању, у недалекој будућности, да потпуно редуцира увоз страног цемента. Тупине има довољно у земљи, нарочито код Елевсине, где се фабрикује добар цемент »Титан«, и код Волоса, где се израђује цемент »Олимпос«, а обиље сировине главни је услов за повећање продукције овога артикла.

Производња плоча од мозаика и од азбеста задовољава потребе. Осам предузећа у Атини, 3 у Пиреју и 2 у Волосу израђују годишње 550.000 кв. метара мозаичких плоча за подове, тротоаре и т. д., у вредности од 27 милиона драхми. Године 1922 производња ових плоча је износила свега 250.000 кв. м. Плоче од азбеста израђују се поглавито у Пиреју, Атини и на Саламини. Од 150.000 тона 1922 године, продукција ових плоча порасла је на 250.000 тона у 1925 години, што представља вредност од 50 милиона драхми. Најзад, овде треба поменути и производњу гипса и разних израда од гипса, којом се баве пет предузећа у Атини.

Премда строго не спада овде, ми ћемо додирнути и индустрију дрвене грађе и дрвених израда, јер је излишно ову индустрију специјално третирати у Грчкој. Грчка нема шумску индустрију у правом смислу речи. Њене малобројне шуме су далеко од израђених путева и често неприступачне, и шумска експлоатација обавља се зато на примитиван начин. Безмало све потребе у дрвеној грађи, у сваком случају све потребе већих вароши подмирује страна роба. Годишњи увоз грађевног дрва износи око 16.000 вагона, односно око 400 милиона драхми.

Поред тога, Грчка увози и дрво за намештај, за бродарске конструкције, за коларске и друге потребе, али ово дрво делом добавља и из земље. Најзад, Грчка увози и разне дрвене израде, као прагове, дуге за бурад, паркете, па и покућство, премда увоз овога последњег нагло опада због високе царине која заштићује домаће творнице намештаја. Индустрију дрвених израда представљају у Грчкој многобројне столарске радионице, већег или мањег обима, које се налазе у свим градовима и које прерађују око 120.000 кб. м. дрва, страног и домаћег. Вредност ових производа процењена је за 1925 годину на 180 милиона драхми.

Хемијска индустрија. — Велику хемијску индустрију, која у Грчкој обухвата фабрикацију разних киселина и суперфосфата, представља пирејска Творница Хемијских Производа и Гнојива. Основана пре 20 година, ова фабрика располаже парним погоном од 450 и петролејским погоном од 400 коњских снага, а у послује око 1000 радника. Производи вештачка гнојива на бази фосфора и азота у количини од 30.000 тона, што покрива највећи део земаљских потреба. Уз то она фабрикује сумпорну, азотну и хлороводоничну киселину (око 14.000 тона). Хемијско гнојиво израђује такође и пирејска фабрика Папаставру, која као сировину употребљава животињске кости. Творнице Оксигенос у Фалеру и Еолос у Пиреју производе око 40.000 кб. м. кисеоника и не мале количине ацетилена. Пирејско предузеће Алкохолних Пића израђује етер. Једна фабрика на реци Сперкији, са погоном од 1150 НР, продуцира око 800 тона калцијевог карбоната. Фабрикација минералних боја је тек у почецима : укупна производња износи 103 тоне, док се увози са стране близу 3000 тона. Једна творница у Атини израђује туткал од костију.

Специјално место у хемијској индустрији Грчке заузима производња уља од маслинове кошчице и фабрикација сапуна. Ове две гране хемијске индустрије, које су у међусобној тесној вези, а често и спојене у појединим творницама, раде из давних времена. Њихова продукција представља половину вредности укупне фабрикације хемијских производа у Грчкој. Њихови центри налазе се у крајевима где је маслинарство нарочито развијено, наиме у Пиреју, на Митилени, Криту, Закинту и Крфу, затим у Патрасу, Каламати, Волосу, Халкису. За израду уља употребљавају се маслинове кошчице и лоше маслине, које

не могу давати добар зејтин за јело. Поред тога, са стране се увози сумпорни карбонат (за 5 милиона драхми) такође потребан за израду овог уља. Године 1925 произведено је 10.000 тона уља од маслинових кошчица, од чега је извезено 3.080 тона у вредности од 23 милиона драхми. Остатак је употребљен у земљи за фабрикацију зеленог сапуна. Фабрикација сапуна је заступљена са 132 фабрике. Поред уља од маслинових кошчица, ове фабрике употребљују као сировину и лошија маслинова уља са великом киселином. Каустичку соду увозе искључиво из иностранства, као и карбонатну соду. Укупна производња обичних сапуна износи годишње 25.000 тона у вредности од 267 милиона драхми, а производња тоалетних сапуна 350 тона у вредности од 10,5 милиона. Године 1925 извезено је 2.300 тона сапуна за 17 милиона драхми.

Парафин и церезин производе две творнице у Атини и једна на Крфу. Производња која се 1925 године попела на 500 тона парафина и неколико тона церезина покрива три четвртине потреба. Свеће од пчеларског воска раде се по мањим радионицама, док се свеће од парафина израђују поглавито у Атини и на Крфу. Увоз свећа са стране сведен је 1925 год. на 66 тона. Врло добро је развијена фабрикација терпентинског уља и колофана, којом се баве 25 предузећа, највећим делом у Атини, Елевсини и Халкису. Године 1925 произведено је 5.000 тона колофана (17,5 милиона драхми) и 1,150 тона терпентина (16 милиона драхми), од чега је извезено 4.500 тона колофана и 950 тона терпентинског уља. — Експлозивне материје фабрикују 11 предузећа, од којих се 8 налазе у Атици, 2 на Сиросу и 1 у Димичану. Главни производи ове индустрије су сачма, бездимни барут, шедит, динамит. Укупна производња износи преко 1,000 тона годишње, у вредности од 48 милиона драхми. Друштво за Експлозивне Материје у Атини има и једну специјалну радионицу за израду пушчаних хитаца који се лиферују за војску.

Пре него завршимо овај одељак, додирнућемо стакларску и папирну индустрију. Три фабрике стакла, и то две у Пиреју и једна у Сиросу, израђују годишње око милион и по комада боца, 350.000 кв. м. стакла за прозоре и извесне друге објекте, у укупној вредности од 30 милиона драхми, док увоз стакларских производа представља вредност од 50 милиона драхми. Једна творница у Фалеру (Керамикос) израђује разне објекте од

порцулана и фајанса, међутим увоз ових објеката још увек је велики, а 1925 године износио је 35 милиона драхми. Најзад, више предузећа фабрикују разне лончарске израде од печене земље. Што се тиче индустрије хартије, она је такође нова. Осам фабрика израђују хартију и картон, од којих су највеће Папирус у Атини, Ермис у Фалеру, Керкира на Крфу. Производња је 1925 године доспела до 3.300 тона хартије и картона у вредности од 20 милиона драхми, али је она у порасту. Поред тога, израда картонских кутија представља вредност од 25 милиона. Међутим, увоз хартије из иностранства износи 13.500 тона, односно 90 милиона драхми.

Прехранбена индустрија. — Млинарство је у Грчкој добро развијено. По броју предузећа, као по количини и вредности продукције, оно представља једну од најважнијих грана прехранбене индустрије у Грчкој. Према једној званичној анкети која је извршена 1920 године, Грчка је у то време имала 5.879 млинова са укупним погоном од 40.664 коњске снаге и са 13.673 запослена радника. Разуме се само по себи да су то највећим делом мале сеоске воденице, које се не могу сматрати као индустријска предузећа. Правих индустријских млинова са већим погоном било је у то време једва 90, али је током последњих година овај број повећан тако, да Грчка данас располаже са преко стотину већих паромлина. Немајући довољно жита у земљи, ови млинови међу највећим делом страну пшеницу. Године 1925 произведено је у Грчкој 311.500 тона пшенице, што је, по оцени једног специјалисте, приближно дало 264.775 тона брашна и 46.725 тона мекиња, у укупној вредности од 1682 милиона драхми. Да би се потребе задовољиле, увезено је те године 382.500 тона пшенице, што је дало 345.122 тоне брашна и 37.378 тона мекиње, у укупној вредности од 2,145 милиона драхми. Уз пшеницу, увезено је те године и 112.500 тона израђеног брашна у вредности од 770 милиона драхми, и 1.320 тона мекиње у вредности 2,3 милиона драхми. Укупно је, дакле 1925 године потрошено у Грчкој око 722.000 тона брашна, од чега су домаћи млинови самлели око 610.000 тона. Како највећи грчки млинови не искоришћују цео свој капацитет, то нема сумње да би они, под повољнијим приликама, били у стању да сачувају сву количину брашна која се троши у Грчкој. Што се за сада увози страна брашна, објашњава се фактом да царина не заштићује довољно интересе домаћих млинова, јер

она оптерећује много страну пшеницу, а домаћа пшеница не задовољава ни половину потреба.

Један део брашна употребљава се у фабрикама теста, макарона и послastiца, које су, после рата, толико развиле своју производњу да покривају све домаће потребе у овим артиклима. Поред мањих радионица, у Грчкој има око 50 фабрика које израђују макароне, фиде и друга теста без шећера, и 30 творница разних послastiца, халве, ратлука, карамеле, чоколаде, бонбоне. Сировину као шећер, какао, скроб (штирак) ова предузећа добављају са стране, а брашно и сусам више из земље. Укупна производња износила је 1925 године: 12.600 тона макарона и другог теста, у вредности од 106 милиона драхми, затим 3.560 тона халве (66 милиона драхми), 2.920 тона ратлука (39 милиона драхми), 500 тона чоколаде (18 милиона др.) и 1.650 тона карамеле и бонбона (27 милиона др.). Овде можемо поменути и 24 фабрике за конзервирање воћа и поврћа, које са производњом од 1.600 тона разних конзерва, покривају потребе консомације. Центри конзервирања воћа и поврћа налазе се у Пиреју, Навплиону и Волосу. — Кланична индустрија је у Грчкој много слабије развијена. Препарирање и конзервирање меса обавља се искључиво по мањим радионицама које раде за локалне потребе. Ипак, увоз шунке, саламе, мортаделе, сушеног и препарираног меса сасвим је ограничен око 200 тона годишње — јер се у опште слабо троше у земљи ови артикли. Од интереса је истаћи да Грчка нема ни индустрију рибе и рибљих производа. Поред усољене харинге и осушеног бакалара, Грчка увози са стране и конзервиране сардине, туну, филете, кавијар, рибље уље и т. д.

Израда маслиновог уља представља, са млинарством и винарством, најважнију грану прехранбене индустрије у Грчкој. Године 1925 произведено је 44.830 тона маслиновог уља у вредности од 896 милиона драхми. Ова продукција може се сматрати и као слаба, јер у добрим годинама за маслинарство Грчка продуцира преко 100.000 тона. Тако, производња маслиновог уља у Грчкој дала је током последњих година ове резултате: 1921 године 45.180 тона, 1922 год. 115.000 тона, 1923 — 47.710 тона, 1924 — 115.000. Тако, док је 1925 године изнела 44.830 тона, дотле је 1926 год. процењена на 99.000 тона. извоз маслиновог зејтина достигао је цифру од 24.258 тона у вредности од 436 милиона драхми. Према званичном попису

који је извршен 1920 године, у Грчкој је било укупно 5.475 уљара у којима се вади маслинов зејтин. Разуме се да су то највећим делом мале уљаре које раде са примитивним средствима, док је већа продукција концентрисана у 540 механичких млинова за израду уља, који располажу погоном од 4.300 коњских снага. Ови махом хидраулички млинови груписани су на Митилени (140), Криту (35), Крфу (30), у Месинији (25), Лаконији (10). Опште узевши, уље се вади са релативно великим процентом киселине, и амелиорацију каквоће његове врше само већа предузећа на Митилени, Крфу, у Месинији. Фабрике у Пиреју (Алепуделис) и Егиону (Велос) обављају хемијско чишћење уља. Карактеристично је забележити да се дуго времена један део грчког уља извозио у иностранство, па се одатле враћао у Грчку очишћен. Тај промет уља на чишћење данас је сведен на незнатне количине. — Уз фабрикацију маслиновог уља развила се је у последње време и индустрија памучног и ораховог уља. Фабрике се налазе у Атини, Пиреју, Фалеру, Левадији. Сировичу добављају поглавито у земљи, нешто и са стране. Продукција је 1925 године изнела 4.000 тона памучног уља у вредности од 8 милиона драхми и 120 тона ораховог уља у вредности од 3 милиона. Ова продукција задовољава највећи део потреба.

Индустрија вина и алкохолних пића, благодарећи повољним условима рада, добила је у Грчкој велике размере. Поред многобројних великих подрума, вино у Грчкој израђују и 20 фабрика, које се махом налазе у Пиреју и Патрасу. Укупна производња вина варира између 200.000 и 220.000 тона, од чега једна трећина пада на Пелопонез а друга на острва. Вредност винске производње у 1925 год. цени се на 800 милиона драхми. Ове је године извезено 60.912 тона за 223 милиона драхми. — Фабрикација алкохола и разних алкохолних пића обавља се у 27 индустријских предузећа, која се налазе у Атини, Пиреју, Патрасу, Каламати, на Крфу, Криту. Алкохол се ради од сувога грозђа, а делом од рошчића и смокава којих има довољно у земљи, и од меласе која се увози. Године 1925 произведено је 5.640 тона апсолутног алкохола, који се употребљава за фабрикацију пића, и 5.220 тона денатурисаног алкохола на 93°, који служи за индустријске сврхе. Укупна вредност произведеног алкохола износи близу 120 милиона драхми. Извоз овога артикла је посве слаб. Без мало све творнице алкохола изра-

ђују разна алкохолна пића, ликере, коњак, рум и т. д. Производња ових пића се пење на 16.500 тона, што подмирује тражњу у земљи. Један део произведеног коњака — 341 тона у 1925 години — извози се за Египат и Италију.

Пиварска индустрија у Грчкој задовољава сада све земаљске потребе. Има пет пивара, од којих две са потпуно модерним инсталацијама и веома разгранатим пословањем: пирејска Фикс и солунска Олимпос. Производња пива је 1925 год. изнела 16.800 тона у вредности од 134 милиона драхми; међутим, капацитет грчких пивара је много већи. Пиварски јечам добавља се махом из иностранства, као и хмељ. Све пиваре у Грчкој продуцијару и лед, али поред њих има још 20 фабрика леда са укупним погоном од 3.500 НР. Сировину добављају махом са стране: највише амонијак, неке угљену и сумпорну киселину. Године 1925 произведено је свега 55.000 тона леда (16,5 милиона драхми) што задовољава потребе у земљи.

Уз алиментарну индустрију можемо споменути и фабрикацију дувана која у Грчкој броји 52 предузећа. Године 1925 произведено је 5.185 тона цигарета у вредности од 252 милиона драхми. За ову производњу утрошено је 6.000 тона дувана у листу (150 милиона др.), 250.000 калема цигар-папира (10 милиона др.), и 240 милиона кутија (48 милиона драхми). За материјалне трошкове око израде и паковања цигарета издато је 10 милиона драхми, а за радничке наднице 30 милиона. Укупно је 2.800 радника упуслено у овим фабрикама. Што се тиче пореза на цигарете, до 1922 године постојале су четири стопе које су разнолико оптерећивале четири утврђене врсте дувана, али су сада остале само две пореске стопе, и то за први квалитет 228 драхми, а за други 204 драхме од килограма.

Текстилна индустрија. — Индустрија текстилних производа у Грчкој прерађује памук, вуну свилу и кудељу. Памук се прерађује у предионицама и ткачницама, као и у фабрикама које израђују и предиво и тканину. Предионица памука има 29 са укупним погоном од 6.078 НР. и око 4.000 запослених радника. Оне располажу са 122.500 вретена. Ткачница памука има 13, са погоном од 448 НР, са 526 разбоја и око 1000 радника. Најзад има и 9 творница које раде и предиво и тканину. Њихов погон је од 2.870 НР, број радника око 2.000. Располажу са 35.560 вретена и 1250 разбоја. Центри индустрије памука

су Пиреј, Фалер, Сирос, Левадија, Лами ја, Верија, Науса Солун. Сиров памук добавља се колико из земље, толико и са стране, док се сада само са стране увози. Производња пређе, од Бр. 4—24, изнела је 1925 године 6.300 тона, вредност 335 милиона драхми. Памучне тканине је произведено око 10 милиона метара, што представља вредност од 140 милиона драхми. Грчка извози око 300 тона предива, а увози близу 600 тона. Поред тога, она увози памучне конце (580 тона), тканине (6.400 тона) и разне друге израде од памука.

Индустрију вуне представљају 20 предузећа, која располажу погоном од близу 2.000 коњских снага и запослују око 2.200 радника. Број машина за пређу и ткање пење се на 550. Центри ове индустрије су Атина, Волос и Науса. Вуна се добавља највећим делом из земље, нешто мало са стране (око 300 тона). Године 1925 израђено је у овим предузећима 2.200.000 метара тканине и око 230 тона вунене пређе за тепихе. Раде се највише грубе тканине за војску, али такође и фини штофови за женска одела. Премда испољава јаку тенденцију за развијање послова, ова индустрија је још далеко од тога да задовољи потребе у земљи. Увоз вунених тканина износи преко 3.000 тона, односно преко пола милијарде драхми. — Овде можемо поменути и 20 фабрика трикотаже, које се налазе у Атини, Пиреју, Патрасу, Солуну. Оне раде фланеле, чарапе, појасе, женске хаљине и све врсте трико-а од вуне и памука. Вредност њихове производње цени се на 50 милиона.

Ћилимарска индустрија се нагло развила у Грчкој по доласку избеглица из Мале Азије. Рачуна се да сада има око 50 великих ћилимарских радионица, од којих 22 само у Атини и Пиреју, а остатак у унутрашњости и на острвима. Укупно је 7.500 разбоја са приближно толиким бројем радника и радица запослено у овој индустрији. Израђују се анадолски ћилимови и теписи свих варијација: Усак, Демерци, Пергамон, Бухара, Спартис, Сивас и т. д. Укупно је 1925 год. израђено 120.000 кв. метара тепиха, што рачунајући просечно по 600 драхми од метра даје вредност од 72 милиона. Највећи део израђених тепиха извози се у иностранство, у Америку, Енглеску, Француску.

Доласком избеглица у Грчку развило се је и свиларство, а са овим и индустрија свиле. У Грчкој има сада 14 фабрика, свиле са укупним погоном од 400 коњ. снага, са 500 казана,

са 420 машина за пређу и ткање. Ове фабрике упослују близу 1000 радника. Налазе се махом у Атини, затим у Каламати, Спарти, Волосу, Солуну, Тирнавосу. Од 1.100 тона сувих чаура, колико се у земљи добија ове фабрике прераде 350 тона, а остатак се извози. Производња фабрика износи 87.500 кила сирове свиле у вредности 56 милиона драхми, и 44.000 кила свилених тканина у вредности 109 милиона драхми. Ова продукција задовољава велики део потреба у земљи, а налази купце и на страни. Међутим, увоз стране свиле, и поред високих царина, обавља се и даље, јер је публика претпоставља домаћој. Једна фабрика у Атини израђује и вештачку свилу.

Индустрија јуте и кудеље добавља сировину из иностранства. Годишње се увозе у Грчку око 1.300 тона сирове кудеље 1.200 тона кудеље у влакну и 300 тона јуте. Ову сировину прерађују 8 фабрика, које се налазе у Пиреју, Фалеру, Крфу и и Водену и неке мање радионице. Индустрија кудеље и јуте располаже погоном од 1.800 коњских снага и упослује 950 радника. Продуцира 1.600.000 џакова од јуте (вредност 22 милиона) и 1.350 тона ужета и канапа (40 милиона драхми). Продукција је у знаку пораста, али још не покрива све потребе. Тако је 1925 године увезено 910 тона ужета и канапа од кудеље, 340 тона бродарске ужарије, 1.041 тона тканине од конопља, 1.776 тона џакова, све скупа за 72 милиона драхми. Треба уз то имати у виду да пароброди непосредно набављају ужета у страним лукама.

Конфекција у Грчкој припада пре занатству него индустрији, премда се многе обртне радионице диче називом творница. Вредно је ипак забележити релативну развијеност производње шешира. Атинска фабрика И. Пулопулос ради клубучину и израђује филцане и сламне шешире. Зимске и летње шешире израђују такође још 16 већих радионица махом у Атини, које сировину односно полуфабрикат добављају са стране. Укупна фабрикација износи око 700.000 летњих и 100.000 зимских шешира, у укупној вредности од 68 милиона драхми. Увоз са стране пак износи за 1925 годину 281.435 разних шешира у вредности од 22 милиона драхми.

Индустрија коже показала је леп напредак током последњих година. Од 8.500 тона великих кожа у 1923 години, она је 1925 израдила 11.000 тона (вредност 600 милиона драхми), а од 1700 тона ситних кожа, она је 1925 израдила 2.200 тона

(176 милиона драхми). Ову индустрију представљају у Грчкој 53 фабрике које располажу моторном снагом од 1.400 HP и упослују 1.280 радника. Фабрике се највећим делом налазе у Атини, Сиросу, Самосу, Волосу. Оне раде говеђе коже не само домаће, него и увезене из иностранства (око 3.500 тона). Међутим, нису у стању да израде све домаће коже од ситне стоке, тако да се један део ситних кожа извози у сировом стању (око 2.500 тона). Домаћа продукција кожа за ђонове задовољава потребе, али је зато израда ситних кожа недовољна. Екстракте за чињење кожа Грчка делом сама производи (око 9.000 тона), а делом увози из иностранства (око 4.000 тона, односно за 15 милиона драхми). Уз индустрију штављене коже развила се је и фабрикација разних кожних израда, нарочито кожне обуће, која покрива потребе, затим кожних торба, рукавица и других објеката, који се израђују у Атини. Ова индустрија, која сировину добавља како из земаљских творница тако и са стране, благодарећи царинској заштити развила је своје пословање толико, да је увоз кожних израда са стране сведен на незнатне количине.

Сава Д. Обрадовић

НАПОМЕНА. У одељку за хемијску индустрију стоји да Грчка увози, ради фабрикације уља од маслинових кошчица, сумпорни карбонат. Међутим, треба да стоји сумпор-угљеник.

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Из праксе београдског Касационог Суда

(Бланко менице)

Доскора објављени од стране г. Србислава М. Ковачевића, касационог судије, збирка одлука Београдског Касационог Суда, под насловом »Судска Пракса у 1925 год.«, садржава између осталих интересантних тумачења нашег трговачког права неколико одлука у погледу тако званих »бланко-меница.«

Србијанско законодавство по угледу на већину меничних закона ћути о правном значају бланко-меница, препуштајући судској пракси да решава дотична питања на основу духа меничног закона. С почетка наша је пракса, придржавајући се стриктног тумачења §§ 80 и 81 Трг. Зак., налазила да остављење en blanc у моменту потписивања меница појединих делова исте или чак и целог бланкета равно је »оскудевању изискиваних услова«, које спомиње § 81. Тако, приликом пријема стављеног на неиспуњеном бланкету, Касациони суд је решио да кад је »тужени свој потпис на меницама ставио пре

него што су исте биле попуњене, онда тим својим потписима стављеним на меницама, на којима су оскудевани поједини битни услови, тужени *није примио на себе никакву меничну обавезу*, пошто су такве менице, према §§ 80 и 81 Трг. Зак., у времену датог акцепта били трајни и непопуњени бланкети ... и када у овим тада није било ни дугујуће суме, ни уговореног предмета — основа, а међу тим зна се, да акцепт, као изјављени пристанак на обавезу, која се у меницама ставља, долази тек пошто је меница испуњена са свима осталим битним условима, и пошто је у њој стављено оно, на шта се акцептант меницом обавезује (§§ 80 и 81 Трг. Зак.), онда *су такве и на тај начин постале менице без икакве вредности.*» (Одл. о. с. Кас. Суд. 18. Марта 1908 бр. 2513— цит. Г. Никетић Трговачки Законик» 1923 стр. 79—80).

Али таква интерпретација није могла да се одржи у целокупној својој строгости, јер је наша трговачка пракса по угледу на аустрију и немачку почела да се све чешће служи бланко-меницама, које у појединим случајевима пружају највеће погодности. Најпре, Касациони Суд је био приморан да да концесију у погледу важности акцепта стављеног на меници на сопствену наредбу, којој је у моменту пријема фалио потпис трасантов. Према горњој доктрини требало би и ову меницу прогласити без икакве правне вредности. Али Касациони је Суд (одл. о. с. 10 фебруара 1914 г. бр. 1111) нашао да је таква меница правоваљана и акцепт обавезан за потписника из ових разлога: *»Стоји то да вучена меница, која не би била снабдена и потписом трасанта по §§ 80 и 81 Трг. Зак., нема доказне важности, али законом није забрањено трасанту вучење менице на сопствену наредбу, све док је ова у његовом притежању, т. ј. док је не би у течај пустио или док по њој не би затражио наплату или обезбеђење, да је може снабдеи и својим потписом. У саобраћају врло често тако и бива: дужник акцептује меницу своме повериоцу, коју овај снабдева својим потписом, као трасант на сопствену наредбу, тек кад хоће, да је код власти употреби за реализовање свога права.*»

На тај је начин наша судска пракса већ 1914 год. из правила — да је за важност акцепта потребно да примљена меница има све битне састојке, — створила изузетак за менице на сопствену наредбу: код њих пријем је пуноважан мада је стављен пре потписа менице од стране трасанта — само ако трасант то учини до пуштања менице у саобраћај и до протеста, односно подношења тужбе.

Да ли уноси нешто ново у ово питање Касациони Суд у својим одлукама, које су ту скоро објављене од стране г. Ковачевића?

Пошто је у одлуци II Одељења од 23 марта 1925. г. Бр. 2275 Касациони Суд питање о меници вученој на сопствену наредбу, а која је била примљена пре но што је трасант њу пот-

писао, — решио у смислу своје досадашње праксе, он је ко-
ракнуо још у истом правцу и ако не баш тако одлучно, када
је одлуком II. одељења од 12 маја 1925 г. признао пуноважност
акцепта стављеног на неиспуњеном меничном бланкету под
условом да »пок. Стеван (акцептант) тим бланко-акцептом већ
унапред овластио повериоца Драгољуба, да садржини менице
односно суму новаца, која се има платити, попуни према томе
како се је он Стеван кад и колико код њега задужио.« Али
практични значај ове принципијелне тезе се знатно смањује
тима, што је Касациони Суд пребацио *opus probandi* тога овлаш-
ћења на рамитента. »Ако је овај последни случај, вели та одлука,
т. ј. да су обе ове менице акцептоване од стране пок. Стевана
бланко, онда би тужилац Драгољуб, као издавалац ових
меница, у колико се тиче његових права према акцептанту
пок. Стевану, имао засебно доказивати да је између њега и
пок. Стевана као акцептанта ових меница постојао споразум
односно уговор, да он тужилац може доцније попунити спорне
менице на суму означену у њима, јер иначе нема меничног
уговора, па ни меничне обавезе по §§ 80 и 84 Трг. Зак.«

Таква подела терета доказивања изопачује природу
меничног поступка, јер за тужиоца, који хоће наплатити ме-
ницу, није довољно да поднесе исту, но мора поднети још и
друге доказе ван менице.

Али Касациони Суд у једној другој одлуци, која је тако
исто наведена у књизи г. Ковачевића (одл. III одељ. од 26
јуна 1925 год. Бр. 5781), коригира у овом погледу своју док-
трину и признаје постојање претпоставке да је издатељ ме-
нице одобрио притежатељу да попуни остављену празнину.
»Не тачан је разлог суда, вели Касациони Суд, да се означење
места плаћања, које је дописано од стране тужиоца на спорној
меници, има се сматрати као и да не постоји, пошто је оно
учињено без саизвољења дужника... јер када правни при-
тежатељ може попунити меницу бланко потписану од стране
издатеља или акцептанта, у коме случају давање такве бланко
менице садржи овлашћење, да се меница од стране правног
притежатеља попуни, онда и притежатељ спорне менице
имао је права да на меници попуни место плаћања, јер пу-
штањем у саобраћај спорне менице, на којој место плаћања није
означено, потписници на истој дали су пристанак да меницу
плате на месту, које правни притежатељ менице буде означио
на меници.«

Дакле, ако формулишемо у кратко правац, у коме се креће
доктрина Београдског Касационог Суда на овоме питању,
можемо нагласити, да се она приближава следећим закључ-
цима : 1. Менице, код којих у тренутку потписивања цео ме-
нични бланкет или неки делови истог су били остављени en
blanc, не сматрају се као неважеће, ако њихов правни прите-
жатељ те празнине попуни пре подношења истих на протест

или подизања тужбе. 2. Ово попуњавање од стране правног притежатеља законито је, ако се поклапа са споразумом који је постојао између њега или његовог претходника и лица, које је потписало меницу *en blanc*. и 3. Сама чињеница, да је меница била потписана *en blanc* и предата другоме повлачи за собом претпоставку да је постојао споразум о попуњавању исте. Заиста, ове тезе нису формулисане сасвим прецизно од стране Касационог Суда: напротив, као што смо видели, запажају се знатна колебања у његовој пракси у погледу појединих тачака. Али мислимо, да нећемо погрешити, кад тврдимо да се његова доктрина развија у овоме правцу.

Теорија бланко-меница најпотпуније и најдубљије је разрађена у аустро-немачкој пракси и књижевности. Већ 6 октобра 1853. год. издата је уредба (*Verordnung*) аустријског Министарства Правде која одлучује да приговор о доцнијем попуњавању менице, која је била издата, акцептована, жирирана или снабдевена авалом *en blanc*, узима се у обзир и то према оним који су суделовали на томе попуњавању, само ако буде било доказано да су бесправно или у пркос постојећег споразума употребили бланко-меницу: овај приговор никако нема важности против тужилаца савесних притежалаца попуњене менице. Ова теза је била даље разрађена аустријском судском праксом у појединим подробностима. Тако, категорички је решено да *opus probandi* код приговора о бесправном попуњавању менице спада на онога, ко истиче приговор. (Одлуке Највишег Суда 8 јануара 1891 г., 9 децембра 1895 г., 21 октобра 1893. и ш. с.).

У стручној литератури ово је питање најпрецизније обрађено од стране G. S. Grünhut'a (*Wechselrecht* 1897 год. § 64), једног од најбољих познаваоца меничног права. По његовој доктрини како исправа, која не садржава све битне састојке менице, није меница, касније попуњавање претвара исту у праву меницу, јер право не одређује ред којим морају бити исписани поједини састојци, докле могу бити написани ма којим редом. С тога су допуштени договори између странака о доцнијем попуњавању потписаног меничног бланкета. Бланко-меница, потписана од стране трасанта или акцептанта, ствара једну меничну обавезу која зависи од потестативног услова — доцнијег попуњавања свију битних састојака исте. Овај услов има ретроактивно дејство: дакле меница се сматра издатом не у моменту попуњавања, но у моменту издања бланко-менице. Ако приликом издања бланко-менице изрично испитаније било уговорено између странака, претпоставља се прећутан пристајак потписника на попуњавање исте. Попуњавање има да се изврши на уобичајни начин т. ј. под оним условима у погледу рока и места плаћања, интереса на дугујућу суму и т. с., који постоје у дотичном месту. У случају попуњавања бланкета у пркос споразума потписник има против

оног, који је то учинио, као што и против свију који су знали о несавесном попуњавању бланкета (*inter partes*) *exceptio, doli*. Против савесних притежатеља испуњене већ менице такав приговор није допуштен, те онај чије је поверење било зл употребљено може само тражити накнаду штете од криваца. Код *exceptio doli*, очигледно, *onus probandi* пада на онога, ко истиче тај уговор.

Ето то је у главним потезима савремена доктрина бланкоменица. Као што смо видели, и наш Касациони Суд постепено прихваћа ову доктрину иако поједина оделења понекад не унесе у њено спровеђење потпуну одлучност и доследност. Али увек на праксу, кад оскудевају законски прописи, утичу особине појединих случајева, које су узроци отступања и флукуација. Мора проћи подуже време док се судска доктрина консолидује. Главно је то да је наша пракса ту на правом путу.

Л. Таубер.

Спољна трговина Совјетске Русије

Европске државе, које су признале совјетску владу или које су закључиле са њом само трговинске уговоре, очекивале су две последице од обновљења нормалних економских односа са Русијом. Природно је било надати се да ће Русија, — чија је индустрија за време револуције и бољшевичког режима претрпела велике губитке, — извршити у европским државама набавку већих количина индустријских производа, због чега би могла да се смањи и индустријска криза и беспослица у Европи. С друге стране се сматрало да ће Русија поново заузети пређашње место на европском тргу као важни лиферант пољопривредних производа и сировина.

Прошло је доста времена после обновљења економских односа са Русијом од стране европских држава да се могао донети суд, у колико су се ова очекивања и наде оправдале, какве резултате су добиле ове државе и шта се може очекивати за ближе време.

Познато је да се за време »ратног комунизма« (1918-1920) и блокаде Русије од стране великих држава спољни трговински промет Русије смањио готово до нуле. Стање се променило са увођењем нове економске политике, т. зван. Неп'а, као што се види из следеће табле :

	Према прератним ценама.			Према садашњим ценама.		
	<i>Извоз</i>	<i>Увоз</i>	<i>Биланс</i>	<i>Извоз</i>	<i>Увоз</i>	<i>Биланс</i>
1920-21	10	201	—191	—	—	—
1921-22	61	276	—215	—	—	—

1922-23	133	148	— 15	—	—	—
1923-24	340	201	+139	480	387	+ 93
1924-25	320	361	— 41	508	644	—135
1925-26	415.6	415	— 0.6	589	761	— 55
1926-27 (5 мес.)	—	—	—	312.8	208.1	+104,3

Из ових података виде се два периода у развоју спољне трговине совјетске Русије. За прве две године Неп'а (1920-21—1921-22) осиромашена до краја, ратним комунизмом држава имала је толику потребу у пољопривредним и индустријским производима, да се њен спољни промет састајао готово само из увоза (201 и 276 мил. руб.), а извоз је био тако слаб да је пасивитет биланса достигао 191 мил. руб. у првој години и 215 мил. руб. у другој. Продужење спољне трговине у овом правцу значило би пуно исцрпљење златног резерва, која је влада добила од царистичког режима. И совјетска је влада предузела све могуће мере да скрати увоз и да форсира извоз. И ми видимо да у току првих двеју година другог периода извоз се јако повећао: 1922-23 г. — у два пута, 1923-24 — у два и по пута (од 61 мил. р. до 133 мил. р. и 340 мил. руб.). Увоз се смањило јако само у првој години (од 276 м. р. до 148 м. р.), после он се непрестано повећава. Због ових прилика совјетска је влада у 1923-24 години добила чак активни биланс. За последње две године, за које се имају статистички подаци, опет је пасивно салдо достигло износ од 41 мил. руб. у 1924-25 години, услед наглог повећавања увоза, и до 0,6 м. р. (а по савременим ценама до 85 мил. р.) у 1925-26 години, када су увоз и извоз добили готово равнотежу.

Шта представљају горе наведени подаци у поређењу са прератним подацима, види се из следеће табле:

Према прератним ценама у мил. руб.

	Извоз		Увоз		Биланс
	абсол.	у ‰	абсол.	у ‰	
1909-1913 (год. просеч.)	1423	— 100	1004	— 100	+419
1925-1926	415,6	— 29,2	415	— 41,3	— 0,6

Према томе готово за десет година, колико постоји у Русији совјетска влада, извоз није достигао ни једну трећину прератне суме, а извоз износи 41.3‰.

Највеће смањење према 1913 г. претрпео је извоз жита, јаја, бутера и лана, као што се види из следећих података:

Извоз	1913. г. — 1925/26.		
	у милионима пуда		у ‰
жита	670,4	124	— 18,5
бутера	4,8	1,6	— 33,3
лана	12,8	4,2	— 32,8
	у хиљадама жел. кола		
јаја	24,8	4,1	— 16,5

Извоз шумарског производа у погледу количине је достигао 43% према извозу 1913 г. и 60,2% у погледу вредности. Само је извоз нафте премашио прератни извоз.

Структура увоза 1925-26 г. се састојала поглавито (75% против 67% увоза 1913 г.) из материала за индустријску производњу, као памук, вуна, метали, пређа, папирна маса и из машинерија, мањи део (20%) увоза су износили предмети потрошње (пиринач, чај, тканине, хартије и др.).

Општа је улога Русије у светској спољној трговини постала врло скромна: у 1925 г. она је износила 1,29% светског трговинског промета, а 1913 г. — 3,45%.

Сами бољшевици су врло незадовољни оваквим резултатима своје спољне трговине и особито њеним slabим напредовањем. »Развитак спољне трговине СССР, каже народни комисиариат радничке сељачке инспекције, одступа од општег развоја народне економије: индустрија је достигла 90% од прератног свога размера, пољопривреда — 95%, а спољна трговина само 28%«. (Екон. живот Септембра 1926 г.). Ако се узме у обзир такође пасивитет биланса спољне трговине и њена нерентабилност по основним предметима експорта (јер је губитак само на експорту жита према обрачуну инспекције износио 1925-26 године, 13,9 мил, руб.), јасно је у којој мери спољна трговина представља за совјетску владу важну проблему.

Према мишљењу совјетских стручњака постоје два главна узрока за горе наведене прилике на подручју спољне трговине. »До рата су цене индустријских производа биле у Русији на 35—45% више од светских цена, док су цене пољопривредним производима биле мање од светских. Сада су прве цене при упоређењу са европским ценама постале још много више (за 2 па чак 2½ пута), а разлика између пољопривредних цена у Русији и у иностранству смањена је за рачун руских цена... Међутим за сељака није у толикој мери користна висина номиналних цена на пољопривредне производе, колико њихова фактична куповна снага. Кад сељак не добија за своје производе одговарајућу количину индустријских производа, постоје једна од две последице: или он смањује обрађивање земљишта или пак он повећава своју потрошњу у своме гајдинству. Високе цене на индустријске производе (то је потребно отворено казати) ометају развитак нашег експорта (Кауфман Екон. жив. 5 марта 1927 г.) До какве су диспропорције дошле цене ових двају врста производа, може се видети из следеће табеле, коју наводе Кауфман (екон. Обоз. Децембар 1926 г.):

За 1 пуд ражи може се добити:

До рата	у 1925-26 г.
4,06	2,04
80,8	43,8
10,6	7,1

Овакав је дакле први узрок немогућности за Русију да се нагло повећа експорт њеног главног извозног предмета — жита и других пољопривредних производа — бутера, јаја и др. Знатан део ових производа остаје у газдинству сељака, који предпоставља да их сам троши, него да их продаје по ниским ценама.

Други узрок неповољних прилика за експорт су изванредни расходи совјетске спољне трговине око прикупљања, товарења и реализације експортних производа. „Упоређујући садашње расходе, пише други совјетски стручњак Хенски, (Екон. Жив. 18 Нов. 26 г.). са прератним расходима, видимо, да је у 1925-26 години вредност свих операција око прикупљања товарења и продаје жита износила 62 коп. на један пуд према приближно 27,5 коп. пре ратних, т. ј. повећање износи готово 126% Расходи по прикупљању су премашили пре ратне на 43%«. Такође су несразмерно високи расходи по експорту јаја, лана и др. производа. Ови расходи не само повлаче за собом нерентабилност експорта и доводе до губитка, него они упливишу на цене пољопривредних производа. У овом правцу и пошла је на пример совјетска влада у другој половини 1925-26 г. када је видела и нерентабилност експорта у првој половини ове године, и када је влада почињала »лимитирати« цене, које сељак добија за свој производ. »Оваква је политика према ценама на јаја довела, пише Екон. Живот N 242, до култивирања трошка јаја за рачун његовог експорта.

Горе наведени узроци, који спрећавају спољну трговину у Русији долазе у главном стога што су како индустрија, тако и спољна трговина подржављене, о чему совјетски стручњаци само се по себи разуме, не могу да отворено кажу. И док постоји ово подржављење двају главних врста народне привреде, — а оно се сматра као основни темељ совјетске владе — тегобно је рачунати да ће се стање спољне трговине у Русији променити.

Спољна је трговина у Русији готово у целини монопол совјетске владе. За приватна лица увоз и извоз су могући само у облику изузетка на основу засебних лиценција владе. Само је увоз по азијској граници био допуштен без лиценција. Али 1926 г. у вези са тежњом да се дође да активног биланса у спољној трговини овај је начин трговине био напуштен за цео низ предмета.

Какво је мало учешће приватних лица у спољној трговини види се из следећих података за 6 месеца 1925 г.

	у % општој суми спољне трговине		
	Извоз	Увоз	Уопште
Органа владе	54,2%	73,7%	64,1%
кооперативи			
(сада подржављени)	17,5	8,3	12,8
Мешов. друштва	25,0	15,3	20,1
прив. друштва и лица	3,3	2,7	3,3

Основна је политика совјетске владе у погледу трговине да се добије активни биланс. За остварење ове политике дужан је служити систем монопола и лиценција. У овоме циљу совјетска влада за сваку годину израђује експортни-импортни план. Али привредни је живот чак и у оваквој социјалистички уређеној држави, као што је садашња Русија, толико компликован, да и совјетска влада није у стању нити направити план, који би потпуно одговрно фактичким приликама ни тим више тачно и прецизно остварити исти. Видели смо да је само у једној години трговински биланс био активан. И, ако је узрок за пасивитет биланса 1924-25 години био јасан, јер је у овој години била рђава жетва, онда је пасивитет биланса у прошлој (1925-26) години био последица »погрешке« влде при прорачуну жетвеног приноса, пошто га је влада оценила више, него што је у ствари. И поред тога, што је совјетска влада, имајући у својим рукама монопол спољне трговине, врло јака, ипак и за њу постоје објективни услови, који унапред одређују пределе њене активности. Као овакви услови се сматрају: неопходно потребни минимум увоза индустријских производа за подржављење и обновљење социјализиране индустрије и других грана привреде и немогућност проширења експорта док не буду укинута горе наведене појаве, т. ј. смањење унутрашњих цена на индустријске производе као и режијских расхода државне спољне трговине.

На крају наводимо, у којој мери су поједине државе суделовале у увозу и како је расподељен експорт совјетске владе на поједине стране државе.

Извоз СССР по европској граници (у мил. руб.)

	1925/26	у ‰	1924/25	у ‰
Енглеска	187,1	31,8	168,8	34,4
Немачка	111,0	18,8	87,0	17,7
Латвија	63,5	10,8	62,7	12,8
Француска	39,8	6,8	22,1	4,5
Италија	33,5		15,4	
С. Државе	25,0		21,2	
Холандија	21,1		20,5	
Белгија	18,6		19,3	
Естонска	17,0		14,0	
Данска	10,4		13,7	

Као што и пре рата на прво место у извоз сада долазе Енглеска и Немачка. Што се тиче Латвије и Естоније, извоз у ове две државе има више карактер транзита.

Увоз у Русију из различитих држава по европској граници види се из следеће табеле:

	1925/26	у ‰	1924/25	у ‰
Немачка	172,2	25,6	101,6	15,8
Енглеска	125,4	18,6	107,8	16,7

С Државе	119,9	17,9	199,1	30,9
Египат	26,6		23,0	
Италија	23,2		5,2	
Шведска	20,4		15,5	
Француска	19,0		9,1	
Чехословачка	18,1		21,8	
Аустралија	16,8		29,9	
Финска	14,7		18,6	
Пољска	9,2		10,3	
Холандија	6,8		33,9	

На прво место у 1925-26 години, као што и у извозу, долазе Немачка и Енглеска. Пре рата увоз је из ових држава износио 532,3 мил. руб. и 142,3 мил. руб. у злату, сада се смањило до 77,4 и 56,2 мил. руб. у злату. Шта значе за ове две државе са њиховим огромним обртима спољне трговине извоз у тако ситним сумама, као што 77 и 56 мил. руб. у злату, т. ј. 5,6 и 7,7 мил. фун. стер. ? На треће место по увозу 1925-26 године долазе Сједињене Америчке Државе. у 1924-25 години ове су државе заузеле прво место у увозу. Вредно је забележити, да великој улози Америчке у увозу у Русију ни у колико не смета факат, да ове државе до сада не само нису признале совјетску владу, него нису закључиле са њом ни трговински уговор. Од ових трију држава су све остале потиснуте у погледу увоза у позадину.

Што се тиче биланса трговине Русије са страним државама, она је имала активни биланс у погледу трговине са Енглеском, Холандијом, Италијом, Латвијом, Француском и Естонијом, а пасивни биланс — са Немачком, Пољском, Америком, Финском, Чехословачком и Шведском.

У трговини по азијској граници главне су државе, са којима су били односи, Кина, Персија, Јапан, Монголија и Турска. Обрт је износио 1925-26. г. 160.557 мил. руб. и биланс је био пасиван.

Г. Курило.

Стање Народне Банке

Велике промене у стању Народне Банке, које су имале наступити услед закључења доларских зајмова (Блеровог — друге транше и Селингмановог) и о којима је већ у напред било доста говора у нашој јавности, наступила је у току месеца маја.

У мају месецу повећали су се депои Банке код страних кореспондената у разним валутама за 115 милиона златних динара. С друге стране том повећању активне одговара у пасиви повећање ставова : Потраживање државно по разним рачунима за 700 милиона динара, и жиро рачуна за 580 милиона дин.

Објашњење ових знатних промена у цифрама активе и пасиве јесте просто : Министарство Финансија и Државна Хипотекарна Банка депоновали су код Народне Банке износ долара, добијених од закључених зајмова, који рачунајући доларе по номинали, одговара суми повећања поменутог става активе. Народна Банка је те износе пласирала код својих кореспондената на страни. Одговарајући пак износ у динарима, рачунајући долар овога пута не по номинали, него по берзанском курсу, одобрила је Народна Банка Министарству Финансија на рачуну потраживања по разним рачунима а Државној Хипотекарној Банци по жиро рачуну.

На тај начин постигла је Држава да не изазове нагли пад курса страних девиза, који би неминовно наступио услед продаје, ма и делимичне, тих долара на нашим берзама.

У току пак идућих месеца видећемо у колико могу наступити поремећаји у нашој новчаној циркулацији, услед инфлације, која ће настати кад Министарство Финансија и Хипотекарна Банка буду диспонирали у већим размерама по својим рачунима код Народне Банке.

Менични портфељ смањило се за 60 милиона, што потиче услед тога што је концем маја истекао рок сезонском кредиту, те су сви дужници по овом кредиту морали исплатити остатке својих дуговања. Нови сезонски кредити биће вероватно отворени у току месеца јуна.

Циркулација новчаница смањила се скоро за сто милиона динара. Нагло су се повећале банчине обавезе по жиро рачунима (за 602 милиона).

У појединостима стање је било следеће :

АКТИВА

	30.-IV 1927.	31.-V 1927	За месец дана + или —
МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату.....	87,5	87,6	+ 0,1
у кованом сребру	17,5	17,5	—
у страниј монети	0,7	0,4	— 0,3
у депоима на страни у разним валутама	290,2	397,0	+ 106,8
Укупно	395,9	502,5	+ 106,6
ЗАЈМОВИ:			
на менице.....	1.114,1	1.053,6	— 60,5
на хартије од вредности	197,2	184,0	— 13,2
Укупно	1.311,3	1.237,6	— 73,7
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница	1.114,1	1.114,1	—
рачун привр. и сталне размене.....	321,3	319,9	— 1,8
по зајму на бонове обрт. капитала	966,3	966,3	—
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000.—	2000.—	—
Укупно	4.401,7	4.399,9	— 1,8

ПАСИВА

Главница Дин. 50,000.000 у кованом злату од ове уплаћено.....	30,0	30,0	—
Резервни фонд.....	9,71	9,73	+ 0,52
Новчанице у течају	5.434,4	5.337,3	— 97,1
РАЗНЕ ОБАВЕЗЕ:			
но жиро рачунима.....	454,9	1.057,0	+ 602,1
по разним рачунима	160,0	174,9	+ 14,3

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Мита Ђ. Николић: **Кукуруз.** Употреба. Особине. Врсте. Сорте и гајење. Београд. Издавачка књижарница Геце Кона. 1927.

Г. Николић је један од наших најбољих пољопривредних стручњака; његова је струка, поглавито, производња жита. На томе пољу је он изврстан теоретичар и практичар: дугогодишња пракса му је дала могућности да испроба најпоследња научна учења и најпоследње научне резултате, а та пракса и та научна учења резултирала су се у низу списа која дају поуздане поуке у погледу гајења жита. Узгред треба нагласити још, да је г. Николић био први у нас, који је отпочео *веома много* полагаати на вештачка гнојива, без којих се, данас, не може ни замислити модерна земљорадња.

Дело г. Николићево о *кукурузу* представља не само поуку, већ и једну озбиљну научну студију; фотографије клипова кукурузних један је изврстан прилог познавању разноврсних и, поглавито, добрих кукурузних сората. Пледирање г. Николићево за домаће сорте кукуруза, особито за *ослоак*, и истицање потребе за вршење селекције с њима, савим је на своме месту.

О простору што су га кукуруз и остала жита заузимала, интересни су подаци, што их статистика бележи од 1867. год.

Тако је, на пример, под разним усевима у Србији било хектара:

1867.	1889.	
395.154.29	551.445.30	+ 156.291.01

За 22 године је, и то у периоду у коме је извоз жита из Србије преовладао над увозом његовим, сувише мали. То се још најбоље види кад се израчуна да је под разним усевима на 1.000 становника долазило хектара:

1867 године	325.04
1889 „	329.79

Међутим, било је у Србији засејано хектара :

	под кукурузом	под стрмим житима
1867	184.759.39	181.801.54
1889.....	268.423.43	320.969.15

1893.....	531.806.48	597.423.78
1897.....	448.334.72	502.322.68
1900.....	463.332.59	512.739.14
1901.....	506.454.90	520.446.48
1902.....	524.552.52	562.967.36
1903.....	533.828.17	602.342.38

Према томе би се мишљење, у осталом врло јако укореењено, као да је пшеница по ослобођењу Србије од Турске тек себи пута прокрчила, да је за време Турака кукуруз у Србији био искључиво хлебно жито и да је и данас у превази као људска храна, имало да корегира и да се сведе на праву меру, бар с погледом на изложене статистичке податке.

Имали би свега две напомене овој књизи да учинимо ; прва је у томе : да се у јужној Србији, поглавито на Косову и око Косова, рани кукуруз зове *скорозрелица*, а не *скорозрелац* (стр. 13) ; друга је у томе : да Паја и Благоје Тодоровић у своме делу *Гајење пољских усева* за кукуруз *пућ* веле да је пореклом од Пећи, а г. Николић вели : да је »укрштањем пињолета са банатским постао *пући*«. Потребно је, међутим, било у овоме делу осврнути се на тврђење Тодоровића и заузети гледиште према њему, полемисати и обарати тврђење њихово.

Што се тиче порекла и распрострањења кукуруза, мишљење је г. Николића, у главном, тачно. Ја бих томе, како се он распростирао, имао да додам још неколико података, који би, држим, ствар могли само разјаснити донекле.

Држи се, на пример, да је кукуруз пренесен у Јевропу 1535 године. Интересантно би било утврдити : коме језику припада, или како је постало име *кукуруз*. Већ тада би нам било знатно олакшано испитивање о томе : одакле је он првобитно дошао у земље, у којима се кукурузом зове.

У Русију је, изгледа, кукуруз сасвим позно доспео. О томе Д. В. Феодоров, у своме делу *Кукурузи и сорго*, вели ово : »*Кукуруз*, који се зове још и *мајс*, *пшеничка*, *папушка* и *пшенка*, а у Бесарабији *благословено жито*,¹ пренесен је у Јевропу из Америке, где је био распрострањен, поглавито, у Мексици, Перу и на Антилским острвима. Прво се то жито појавило у повртњацима и у пољима Шпаније, Италије и Француске, а затим, простирући се постепено по обалама Средоземног Мора, пробило је у унутрашње области Јевропе, а потом је пошло и даље на исток чак до Индије и Кине. У последњим земљама је кукуруз био познат још при крају XVI. века ; у средњој Јевропи је спочетка био чувен под именом *италијанског жита* ; под именом кукуруза постао је познат у Угарској и у подунавским кнежевинама. У областима Јевропе је кукуруз с особитим успехом распрострањен у Аустро-Угарској и подунавским кнежевинама, одакле је прешао у Молдавију, а затим и к нама у Русију ; с почетка у Бесарабију, а потом у Херсонску губернију и у Подолију. У прву од тих области је кукуруз био уведен у почетку XIX века ; увео га је молдавски кнез Маврокордато, који га је енергично и чак уз помоћ врло строгих мера распростирао на својим поседима. До увођења кукуруза у Молдавију и Влашку (садању Румунију), тај природним даровима богати крај је вло често страдао од озбиљних гладних година«.

¹ Тако га и г. Николић на неколико места назива.

У нас кукуруз има пуно назива ; најинтересантнији је онај у једном делу јужне Србије : *пченка*, као жито које у исхрани народној замењује *пшеницу*.

Вук бележи да се немачки зове, поред *der Kukuruz*, још и *türkisches Korn*, што би значило да је преко Балканског Полуострва, које је било под Турцима, ово жито ушло у Средњу Јевропу. До душе, постоји још једна верзија која то исто наговештава : »Кукуруз се географски распростирао из Западне и Источне Индије преко турских земаља у Јевропу. Зато се и назива у инглеском, француском и немачком језику : *турско жито* или *турска пшеница*«. (Pott, Beiträge, 6, 323).

Интересантна је ствар да се у нас *први пут* кукуруз записује тек 1740. год., па и тада као *Урметни*. Тај запис гласи :

Знано да естъ естъ вѣстъ крепка гладъ въ Ерцеговини и Скендерѣи и въ околнихъ странахъ нже подъ власѣню турскога салтана, и вѣстъ зде ва нашихъ пределехъ ока Урметна по десетъ денара, а пшеница по дванаестъ, и многи нзмрша ѿ гладн такове.

После 25 година се у другом једном запису већ помиње *кѣкѣрѣзъ*.

Према томе, изгледа да је кукуруз с две стране дошао на Балканско Полуострво : из Индије у оне крајеве у којима се и данас назива *урметин*, *фруметин*, *фурметин* ; и са Солуна и преко Цариграда, јер се у јужним крајевима и данас чује назив *царевица*, према чему би кукуруз био унесен и гајен по *царској* наредби,¹ како би се отклониле или бар ублажиле тешке

Интересантна је ствар, да су Срби Граничари кукуруз отпочели гајити 1612. год. у околини Вараждина.² А тек 1805. год. у водоплавне крајеве је донесен рани кукуруз *брзоод* (Cinguantin), ради позног засејавања.³

Како је Граница била оштро одељена од наших земаља под Турцима, то је готово сигурно да овамо кукуруз није примљен од Граничара, већ је дошао с друге стране. Шта више, како је у средњу Јевропу ушао као *der Kukuruz* и *türkisches Korn* а у Маџарску као *kukoricza*, сасвим је вероватно да је аустриска војна команда настојавала да се и у Граници кукуруз гаји, тек пошто је он одомаћен и успех показао на Балканском Полуострву и пошто је показао резултате и тамо преко Саве и Дунава, камо је већ, приликом минулих ратних похода, био раније пренесен са Балканског Полуострва.

Занимљив је факт да се у неким нашим крајевима порекло кукуруза везује за име откривача Америке, Колумба, те се тамо зове *коломбаћ*.

А за минуле пољопривредне прилике је интересна успомена : да је он сејан по неузораној земљи, па онда заораван (Вук Стеф. Караџић. *Српски Рјечник*).

Драгиша Лапчевић.

¹ У пиротском округу се прича : да је цар донео семе од кукуруза и наредио да се гаји (*Тежак*, 1885, 650).
и честе гладне године, које су, до гајења кукуруза, биле управо страшне.

² Fr. Vaniček: Specialgeschichte der Militärgraenze.

³ На истом месту.

Др. Милан З. Влајинац: Историја производње памука у нашим крајевима. Београд, 1927.

Г. Влајинац је отпочео сређивање и обрађивање прибране грађе која се односи на историју наше пољске привреде, и отпочео је овим делом о памуку. На сретну је идеју г. Влајинац дошао, јер нам је историја наше пољске привреде безусловно потребна; а г. Влајинац нам, својом спремом и савесном обрадом, највише јемства пружа да ће предмет бити сасвим добро обрађен.

То, у осталом, потврђује и ова књига о памуку, коју је г. Влајинац и сасвим зналачки и потпуно исцрпно обрадио.

Зато је желети да и ова књига, и друге из области историје пољске привреде које г. Влајинац припрема, наиђу на широку читалачку публику, у толико пре, у колико се обрадом земље и другим пољопривредним пословима у нас баве око 80% становника, па би и они, и други привредни и интелегентни кругови, требали да прате и стручну и историску литературу пољопривредну.

Драгиша Лапчевић.

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ

за месец мај 1927 год.

I. Пољопривреда и шумарство

1. Богољуб Јовановић. Аграрне Заједнице и њихови Савези. Правда. 2. V.
2. Анкета Гл. Задружног Савеза о пољопривредном кредиту у дневн. лист. од 2. V.
3. Јеврем Герасимовић. 150,000.000 пољопривр. кредита треба дати машинским задругама. Пр. Пр. 1. V.—22. V.
4. Кап. Драго Микасовић. Рибарска важност увале Мориње. Југ. Лојд, 3. V.
5. Агр. Петар Ј. Миовић. Унапређење пољопривреде. Привр. Пр. 1. V.
6. Рад Кланичног Друштва у 1926 год. Трг. Гл. 8. V.
7. Скупштина и Конгрес Гл. Задружног Савеза. Земљор. Задр., април 1927 год.
8. Антон Певц. Уредба млекара. Млекарски Лист, бр. 4.
9. Озиме усеви у 1926-27. г. (статистика Мин. Пољ. и Вода) Трг. Гл. 20. V, Југ. Лојд, 25. V.
10. К. Поповић. Порадимо на дизању жетвених приноса наше земље. Земљор. Задр. април.
11. Наше пољопривредне школе. Југ. Лојд. 19. маја.
12. Ј. Јањић. Историја развитка домаћих корисних животиња. Пољопривр. Гл. бр. 10.
13. Резолуције пољопривредне секције Међунар. Конференције у Женеви. Југ. Лојд, 22. V.
14. И. Димитријевић. Унапређујмо наше свиларство. Пољопр. Гл. бр. 10.
15. Др. Ур. М. Стајић. Село и његове невоље. Савр. Општ. мај.
16. А. Ђаја. Витамини и сточна исхрана. Пољопр. Гл. бр. 10.
17. Улога сточарства у нашем извозу (Трг. и обртничка Комора у Загребу). Југ. Лојд, 25. V.

II. Индустирија и рударство.

1. Наше рударство : алуминиј. Југ. Лојд, 15. V.
2. Јосиф Г. Крас. Искоришћавање отпадака. Привр. Пр. 1. V.

III. Кредит и банке, осигурање.

1. Нови зајам Државне Хипотекарне Банке (начин амортизације). Трг. Гл. 4. V.
2. Проф. В. Розенберг. Домаће осигуравајуће установе у 1925 год. Привр. Прегл. 8. V.
3. Г. Давидовић. Питање индустријске банке. Југ. Л. 7. V.
4. Др. Видан О. Благојевић. Проблем заштите улагача. Бранич, април.
5. Проф. Бран. Тодоровић. Смањивање интересне стопе код Држ. Хипотек. Банке. Трг. Гл. 22. V.

IV. Финансије : буџет, порези, валута.

1. Коста Спасојевић. Општинске финансије. Савр. Општ. мај.
2. В. А. Петровић. Државни одбор и штедња. Полит. 21. V.
3. Др. Цветко Грегорић. Наш народни доходак и његово фискално оптерећење. Трг. Гл. 11. V.
4. Др. В. Бајкић. Како је дошло до доларске кише код нас. Трг. Гл. 5. V.

V. Трговина и царине.

1. Резолуција удружења извозника. Време, 2. V.
2. Наш извоз у месецу марту 1927 године. Привр. Прегл. 1. V; у првом тромесечју 1927. г. Југ. Лојд, 11. V.
3. Гл. Скупштина Савеза Трговаца у Загребу. Југ. Лојд, 10. V.
4. Е. Деметровић. Трговински уговори. Југ. Л. 15. V.
5. Драгиша Лапчевић. Наши панађури. Трг. Гл. 18. V.

6. Београдска Берза у 1926. год. — годишњи извештај — Трг. Гл. и др. листови од 22. V.
7. Милутин Стакић. Треба ли обнављати односе са Совјетском Русијом. Трг. Гл. 26. V.
8. Аца Динић. Сеоски дућани. Правда (Беогр.) 27. V.
9. Наш извоз у месецу априлу 1927. год. Привр. Прегл. и Трг. Гл. од 29. V.
10. Чехословачка спољна трговина у 1926. год. (учешће С.Х.С.). Трг. Гл. 31. V.

VI. Саобраћај и тарифе.

1. Славко Сиришћевић. Унапређење нашега поморства. Привр. Пр. 29. V.
2. Наш поморски саобраћај у 1926. години. Трг. Гл. 17. V, Југ. Лојд, 29. V.
3. Др. Иво Белин. Слободне луке-слободне зоне. Јадр. Стража, мај.
4. Уредба за грађење нових железница. Време, 13. V.
5. Изградња сплитске луке. Меморандум Трг. Коморе. Југ. Лојд, 7. V.

VII. Занат и кућевна радиност.

1. Освећење Занатског Дома у Београду — дневни листови од 23. V.

VIII. Радничко законодавство.

1. Сретен Јакшић. Проблем организације радничког осигурања. Радн. Покрет, април.
2. Др. Гентнер. Израчунавање приноса осигурања за незгоде. Радн. Зашт. бр. 4.
3. Ђ. Грчевић. Случајеви осигурања и потпоре у нашем болесничком осигурању. Радн. Зашт. бр. 4.

IX. Социјална и комунална политика.

1. Др. Милослав Стојадиновић. Самоуправе на послу. Полит. 7. V.

2. Драгиша Лапчевић. Развитак градова у Србији. Трг. Гл. 10. V.
3. Др. Жељко Хан. Занимање и болест. Радн. Зашт. бр. 4.
4. Исељавање из наше земље (стат. податци). Трг. Гл. 4. V, Југ. Лојд, 12. V.
5. Др. Драгутин Јанковић. Проблем станова и локала. Трг. Гл. 14. V.
6. Л. М. Костић. Продужење Закона о становима Уредбом. Трг. Гл. 18. V.
7. Здравствено стање Загреба у 1926. г. Трг. Гл. 18. V.
8. Др. Чед. Ђурђевић. Како стојимо са здрављем у народу и како ћемо га побољшати. Трг. Гл. 20. V.
9. Др. Милосав Стојадиновић. На добром путу. Савр. Општ., мај.
10. Др. Лаза М. Костић. Општински становници. Савр. Општ. мај.
11. Др. Сим. А. Петровић. Општина и санитет. Савр. Општ., мај.
12. Правилник Савеза градова у Краљевини С.Х.С. Савр. Општ., мај.
13. Др. Милосав Стојадиновић. Нешто о уређењу Београда. Полит. 27. V.

Х. Економска политика.

1. А. Милосављевић. Економски закључци Мале Антанте у Јоакимову. Полит. 23. V.
2. Др. Алфред Бергер. О одвјетницима. 30. IV. Југ. Лојд.
3. А. Николић. Привредна смотра. Радн. Покрет, април.
4. Економски Проблеми Херцеговине. Политика 13. V.
5. Др. Б. Аџија. Међународна економска конференција. Радн. Зашт. бр. 4.
6. Инж. Ран. М. Аврамовић. Међународна Економска Конференција, Време 5. и 6. V.
7. Конференција делегата обласних скупштина о привредној кризи. У дневн. лист. од 2. V.

НОВА КЊИГА

Привреда Грчке,

извештај С. Д. Обрадовића

Солун, 1927.

Трговачка Индустијска Комора у Солуну штампала је ових дана један извештај о стању свих важнијих привредних грана у Грчкој, а специално о трговини и индустрији. Овај извештај марљиво је израдио наш сарадник г. Обрадовић, црпући материјал на извору и из литературе, која је последњих година објављена на француском и грчком језику о појединим гранама привредног живота у Грчкој.

Власник за Друштво, Председник
Милић Радовановић
Јованова, 77

Одговорни уредник
Никола Станаревић
Цар Урошева ул. 17

ГРАФИЧКИ ЗАВОД »МАКАРИЈЕ« А. Д. БЕОГРАД—ЗЕМУН

Набавка печатног воска

Управа Државних Монопола набавиће путем прве оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 26. јула 1927. г. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова 1.500 кутија печатног воска потребног Економату Монополске Управе у Београду од по $\frac{1}{2}$ кгр.

Услови, као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења — Одсек за куповину — сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 10357 од 16. јуна 1927. год. у Београду.

Набавка жижица

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 27. јуна 1927 године у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова :
28,500.000 кутија шведских жижица.

Услови, као и сва ближе обавештења могу се добити у канцеларији Економног одељења сваког радног дана од 8 до 12 часова.

Право учешћа имају и страни понуђачи.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 9418 од 20. маја 1927 године у Београду.

HRVATSKO-SLAVONSKA ZEMALJSKA
HIPOTEKARNA BANKA

ZAGREB
Zrinjski Trg 7

*Podružnica: OSIJEK, ugao Trg Kralja Petra broj 8
i Štrosmajerove ulice broj 1*

*Osnovana godine 1892. — Uplaćena dionička glavnica Din. 60,000.000
Pričuve Din. 23,000.000*

BANKOVNI ODIO

Inostrani odio koji pruža osobite polakšice našim iseljenicima u Sjevernoj i Južnoj Americi, kao i u svim drugim prekomorskim krajevima. — Devizni odio kupuje i prodaje uz najpovoljnije uvjete devize i valute, te izvršuje doznaku istih u sve države najbrže

OVLAŠTENI HIPOTEKARNI ODIO

Podijeljuje hipotekarne i amortizacione zajmove na nekretnine. — Izdaje 4 $\frac{1}{2}$ % založnice koje uživaju pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost.

UKAMAĆUJE ULOŠKE NAJPOVOLJNIJE

ФИЛИЈАЛ

ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ
У БЕОГРАДУ

у сопственој згради на углу Краља Милана и Сремске улице
ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Акц. Капитал Кч 100,000.000 - Рез. фондови Кч 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт, Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц Мор. Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске Храдиште, Усти н/Л., Хруђим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљевини С. Х. С., Чехословачкој Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 1980, 81, 82 и 83

**Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду број 51005
у Загребу 39,081**

ГРАФИЧКИ ЗАВОД „МАКАРИЈЕ“ А. Д. БЕОГРАД—ЗЕМУН